

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER II. İZLEME RAPORU

KALMAK ZOR, DÖNMEK MEÇHUL:
BİR GÖÇ İKİLEMİ

2026

Başta yaşam deneyimlerini bizimle açıklıkla paylaşan danışanlarımız olmak üzere, bu raporun hazırlanma sürecinde katkı sunan herkese ve tüm paydaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Telefon üzerinden gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme sürecinin planlanması ve uygulanmasına sağladığı değerli destek dolayısıyla gönüllümüz *Begüm Ergün*'e, görüşmeler sırasında sunduğu çeviri desteği için gönüllümüz *Zainab Bakri Hamido*'ya;

Kapak fotoğrafı için *Ali Rennan*'a, editöryal düzenleme sürecindeki destekleri için *Fatma Kübra Aydın*'a ve raporun İngilizce çevirisini yaparak erişilebilirliğine sağladığı katkı dolayısıyla gönüllümüz *Firdevs Doğan*'a teşekkür ederiz.

Yazan & Hazırlayan: Rümeysa Kahraman

GİRİŞ

Suriye’de 2011 yılından bu yana devam eden çatışma ortamı, Suriye halkının büyük bir bölümünün zorla yerinden edilmesine ve farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) 2024 yılı Küresel Eğilimler Raporu’na göre, Suriye krizinden kaynaklı olarak ülke dışına çıkmış kayıtlı Suriyeli mülteci ve sığınmacı sayısı yaklaşık 6,1 milyon kişi düzeyindedir; buna ek olarak 7,4 milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiştir. Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmı komşu ülkelerde yaşamlarını sürdürmekte olup Türkiye uzun yıllar boyunca bu nüfusun en yoğun olduğu ülke olmuştur.[1]

Türkiye, yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli mülteci ile dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundayken; 15.01.2026 itibarıyla Türkiye’deki Suriyeli sayısı 2,3 milyon kişi olarak açıklanmıştır.[2] Uzun süredir farklı bağlamlarda ele alınan bu veriler, 08.12.2024 tarihi itibarıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu tarihte Suriye’de yaklaşık 14 yıldır devam eden sürecin aksine önemli siyasi ve askeri gelişmeler yaşanmış; Esad hükümeti düşmüş ve yeni bir yönetim sürecine girilmiştir. Bu gelişmeler, başta ülke içinde ve dışında zorla yerinden edilmiş Suriyeliler olmak üzere sürece tanıklık eden tüm kişi ve kurumları çok boyutlu biçimde etkilemiştir.

Suriye’nin istikrara kavuşmasına dair bir beklenti yaratan bu yeni dönem, ülke dışında yaşayan Suriyeli nüfusun büyüklüğü nedeniyle “gönüllü geri dönüş” tartışmalarını da yeniden gündeme taşımıştır. 08.12.2024 tarihinden itibaren ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından Suriyelilerin gönüllü geri dönüşlerine ve Suriye’deki mevcut koşullara ilişkin çok sayıda açıklama ve bilgilendirme yapılmaktadır. BMMYK tarafından yayımlanan bölgesel anlık güncellemeler de bu hareketliliğe dair güncel veriler sunmaktadır. Buna göre, 12.01.2026 itibarıyla 1.346.485 Suriyelinin Suriye’ye geri döndüğü, bu kişilerin yaklaşık 600.000’inin Türkiye’den dönüş yaptığı bildirilmektedir.[3]

“Suriye’ye Gönüllü Geri Dönüşler İzleme Raporu” başlıklı rapor serisi; Suriye’de yaşanan rejim değişikliği ve sonrasındaki gelişmelerin ardından Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş hızını, motivasyonlarını ve karar alma süreçlerini yerel düzeyde izlemek ve anlamak amacıyla tasarlanmıştır. Seri, gönüllü geri dönüş sürecine ilişkin ihtiyaçların ve olası sorunların tespit edilmesini; başta kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere ilgili aktörlerin politika ve hizmetlerini sahaya dayalı verilerle yönlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamda hazırlanan **“Suriye’ye Gönüllü Geri Dönüşler II. İzleme Raporu”**, serinin ikinci raporu olarak kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır.[4] Mülteciler Derneği tarafından İstanbul’un Sultanbeyli ve çevresindeki ilçelerde yaşayan Suriyeli göçmenler arasından Suriye’ye gönüllü geri dönüş yapan kişi ve ailelerin tespit edilebilmesi amacıyla 2025 yılı boyunca tarama çalışması yürütülmüştür. Geri dönüş yaptığı tespit edilen 562 aileden oluşan 2.753 kişiye ilişkin nicel veriler toplanmış; ayrıca 12 kişiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla geri dönüş deneyimleri nitel olarak analiz edilmiştir.

Bu rapor, gönüllü geri dönüş olgusunu yalnızca sayısal eğilimler üzerinden değil; geri dönen bireylerin deneyimleri, ihtiyaçları ve algıları üzerinden ele almaktadır. Bulgular, “gönüllülük” kavramının her zaman tekil ve özgür bir iradeye karşılık gelmediğini; Türkiye’deki ekonomik zorluklar, idari ve hukuki belirsizlikler, ayrımcılık deneyimleri ve hane içi karar alma dinamiklerinin geri dönüş kararlarını fiilen zorunlu hâle getirebildiğini göstermektedir. Aynı zamanda Suriye’deki güvenlik durumu, altyapı eksiklikleri, temel hizmetlere erişim sorunları ve geçim koşulları, geri dönüş sonrası yaşamı belirleyen temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma ile elde edilen bulguların, Suriyelilerin gönüllü geri dönüş süreçlerine ilişkin politika ve uygulamaların; Suriye’nin mevcut koşulları, geri dönen nüfusun profili ve geri dönüş sonrası deneyimler dikkate alınarak insan hakları temelli bir yaklaşımla şekillendirilmesine katkı sunması amaçlanmaktadır.

[1] <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>

[2] <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

[3] UNHCR Syria situation: Regional flash update #59

[4] Mülteciler Derneği, Suriye’ye Gönüllü Geri Dönüşler İzleme Raporu

II.İZLEME RAPORU

YÖNETİCİ ÖZETİ

Mülteciler Derneği tarafından hazırlanan bu rapor, 2026 yılında yayımlanmış olup Suriye’de yaşanan rejim değişikliği sonrası Türkiye’den gerçekleşen geri dönüş hareketlerini ele alan izleme serisinin ikinci raporudur. Raporun temel amacı, 8 Aralık 2024 tarihinde Suriye’de yaşanan siyasi ve askeri gelişmelerin (rejim değişikliği) ardından Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş motivasyonlarını, hızını ve karar alma süreçlerini analiz etmektir. Çalışma, 2025 yılı boyunca İstanbul (Sultanbeyli ve çevresi) merkezli yürütülen tarama çalışmaları sonucunda geri dönüş yaptığı tespit edilen 562 aile ve toplam 2.753 kişi üzerinden elde edilen nicel verilere dayanmaktadır. Nicel verilerin yanı sıra 12 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelerle nitel analizler de rapora dahil edilmiştir. Rapor, "gönüllü geri dönüş" kavramının her zaman tam bir özgür iradeyi yansıtmadığını; ekonomik zorluklar ve belirsizliklerin geri dönüşü fiilen zorunlu hale getirebildiğini ortaya koymaktadır. Geri dönenlerin %95’inin gelecek bir yıl için bir planı bulunmamaktadır veya belirsizdir, bu da Suriye’deki istikrarın henüz tam olarak öngörülebilir olmadığını göstermektedir.

Öne Çıkan Ana Bulgular:

- Geri Dönenlere Dair:** Geri dönüş kararlarında belirleyici olan ana faktör, Suriye’deki şartların iyileşmesinden ziyade Türkiye’deki yaşam koşullarının zorlaşmasıdır. Geri dönen nüfusun %56,3’ünü çocuklar oluşturmaktadır. Cinsiyet dağılımı %50 kadın ve %50 erkek şeklinde dengelidir. Geri dönen ailelerin %79,2’si yetersiz gelire sahiptir. Geri dönenler arasında kronik sağlık sorunu olan 225 kişi ve psikolojik rahatsızlığı olan 184 birey tespit edilmiştir.
- Karar Alma Süreci ve Memnuniyet:** Katılımcıların geri dönüş kararına katılım düzeyleri çeşitlilik göstermekte olup geri dönüş kararından genel memnuniyet 5 üzerinden 3 olarak hesaplanmıştır.
- Geri Dönüş Sonrası Uyum Düzeyi:** “Yeni Suriye’ye Uyum Zorluğu Endeksi” %63,5 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, uyum sürecinin genel olarak orta-yüksek düzeyde zorluk içerdiğini göstermektedir.
- Suriye’deki İhtiyaçlar:** Geri dönüş sonrası gündelik yaşamın kamu hizmetleri üzerinden değil, bireysel başa çıkma stratejileri ve satın alma gücü üzerinden sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Hizmetlere erişimdeki bu düzensizlik, katılımcıların sağlık, eğitim ve geçim gibi temel alanlarda sürekli belirsizlik yaşamasına yol açmakta; geri dönüş deneyiminin memnuniyetsizlik, güvensizlik ve sürdürülemezlik algısı ile şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel farklılıklara rağmen genel tablo geri dönüşlerin yapısal altyapı eksiklikleri ve hizmet yoksunluğu nedeniyle kalıcı ve güvenli bir yaşam kurmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Geri dönülen bölgelerde en büyük ihtiyaç altyapı (elektrik, su) ve istihdamdır. Halep’te inşaat sektörü, Şam’da ise gıda sektörü iş gücü ihtiyacında öne çıkmaktadır.

Öneriler:

- Öneriler, “Geri dönüş Öncesi Bilgiye Erişimin Güçlendirilmesi”, “Karar Alma Süreçlerinde Hane İçi Katılımın Güçlendirilmesi”, “Çocuk Odaklı Uyum ve Dil Destek Programları Geliştirilmesi”, “Temel Hizmetlere Erişimin İyileştirilmesi”, “Geçim Kaynakları ve Yatırım Odaklı Müdahalelerin Planlanması”, “Suriye’de ve Türkiye’de Kurumsal ve Sivil Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi” başlıkları altında toplanmıştır.
- Katılımcıların Türkiye’deyken kurumumuzdan hizmet alan konumda olmaları, Türkiye’de Suriyelilere sunulan sosyal desteklerin geri dönüş motivasyonunu düşürdüğü yönündeki varsayımı geçersiz kılmakta; aksine sürecin bireysel ve yapısal dinamiklere bağlı çok boyutlu karakterini teyit etmektedir. Bu çerçevede sivil mekanizmalar, geri dönüşü engelleyen unsurlar değil, sürecin insan hakları ekseninde yürütülmesini sağlayan tamamlayıcı aktörler olarak konumlandırılmalıdır. Dolayısıyla geri dönüş öncesi ve sonrası dönemde STK’ların erişilebilirliğinin artırılması, kamu kaynaklarına ulaşamayan bireyler için etkin yönlendirme sistemlerinin oluşturulması ve psikososyal uyum ile geçim kaynaklarını önceleyen bütüncül politikaların hayata geçirilmesinin elzem olduğu vurgulanmaktadır.

II.İZLEME RAPORU

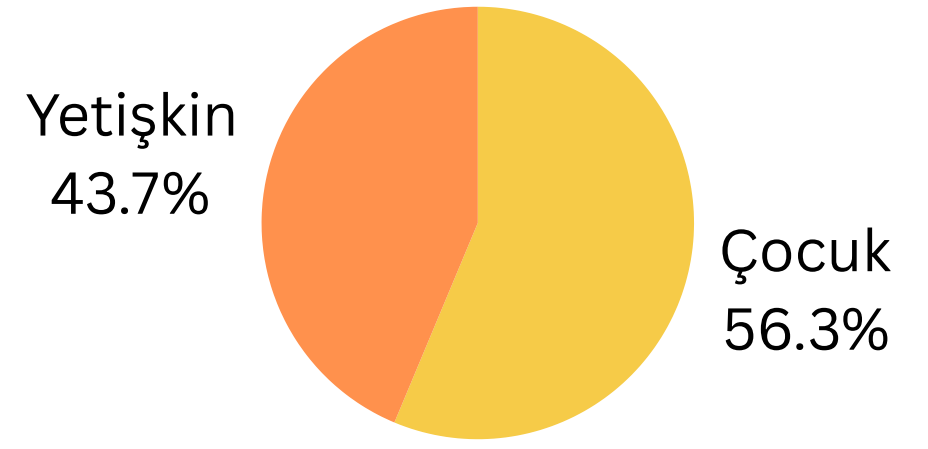
01 Genel Bakış

Geri Dönüş Yapan Aile Sayısı	562 Aile
Geri Dönüş Yapan Kişi Sayısı	2.753 Kişi

Türkiye'den Suriye'ye gönüllü geri dönüş yapan kişilerin ve ailelerin genel demografik bilgilerine dair grafikler aşağıda yer almaktadır.

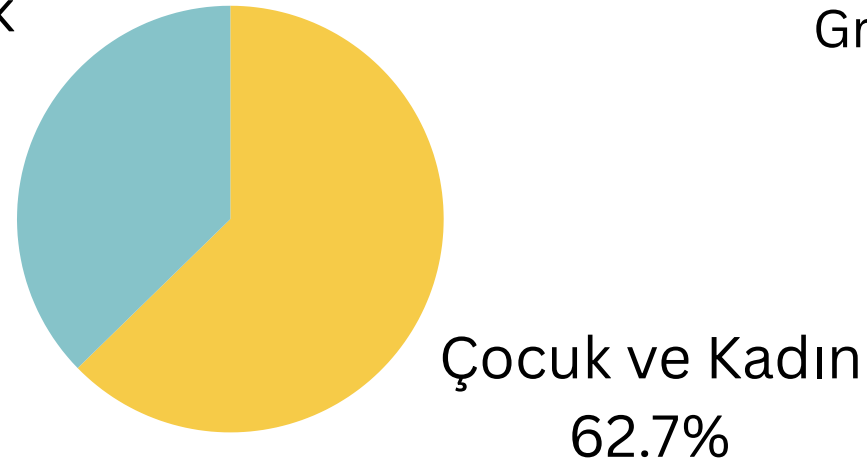

Grafik 1

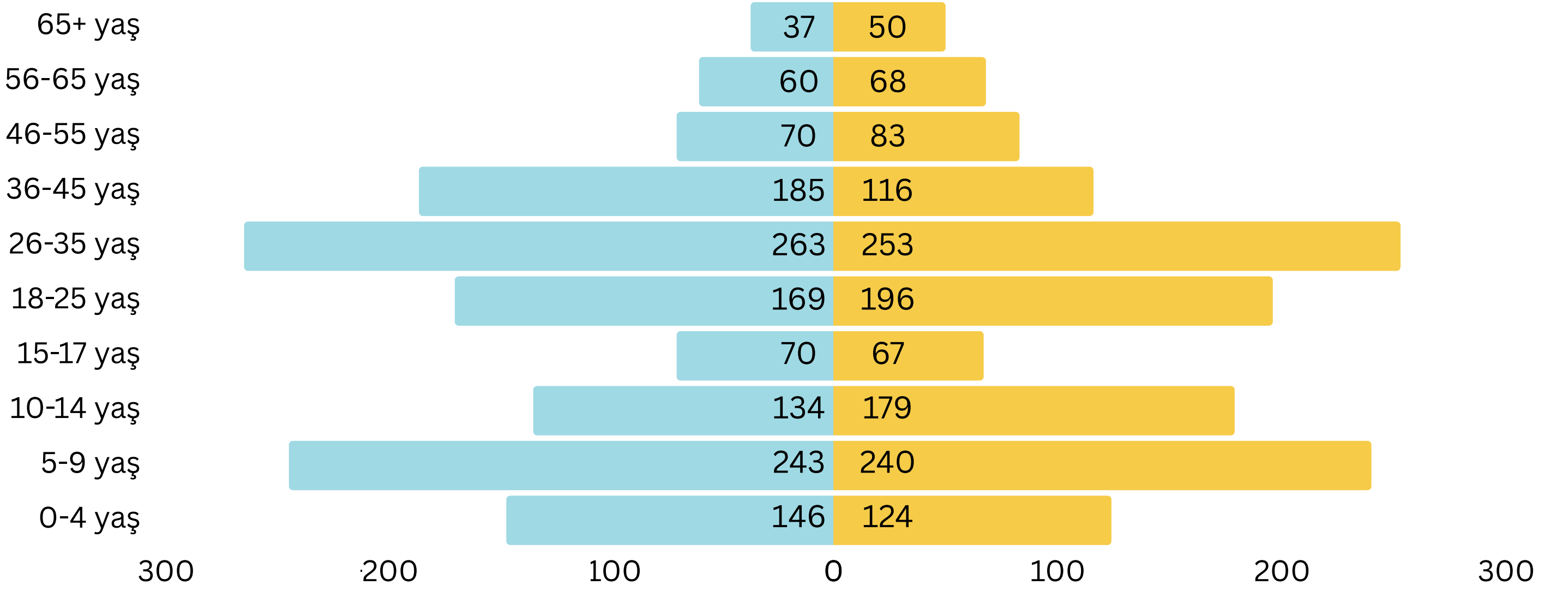
Grafik 2

Yetişkin Erkek 37.3%

Grafik 3

Erkek Kadın

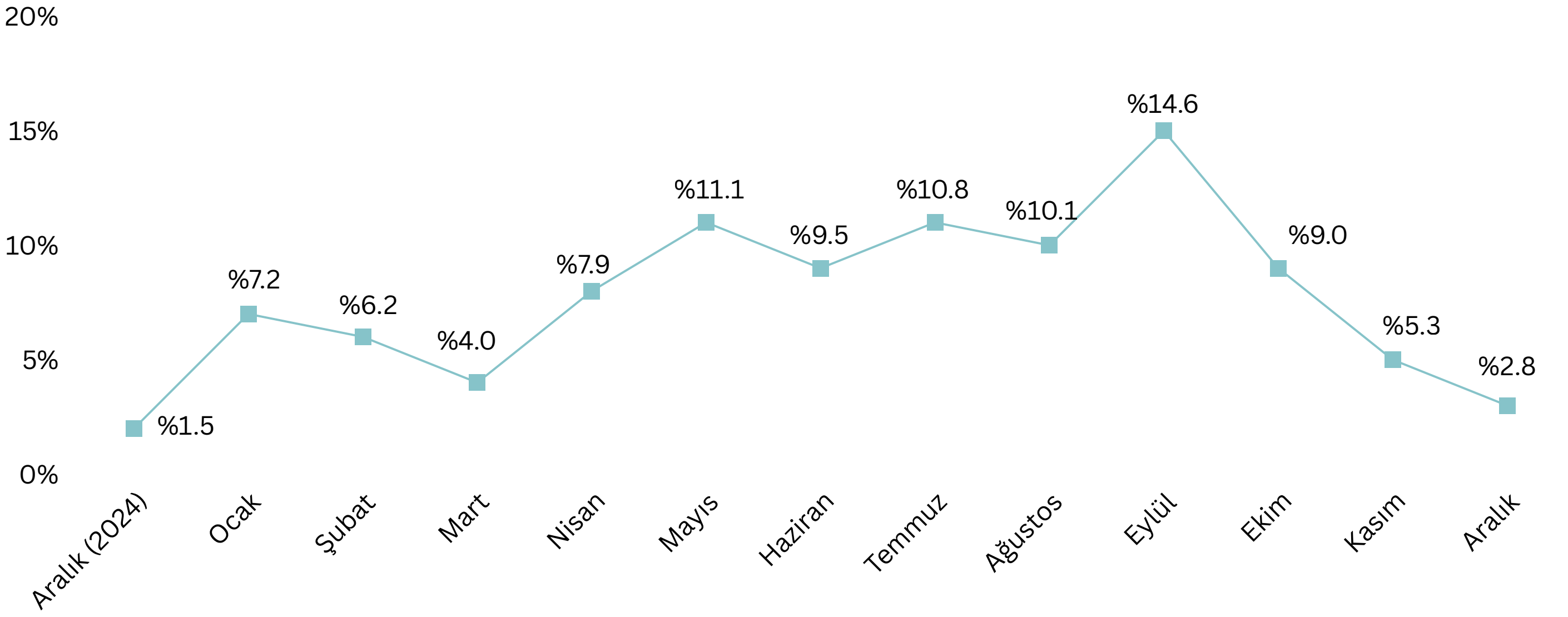

Grafik 4

II.İZLEME RAPORU

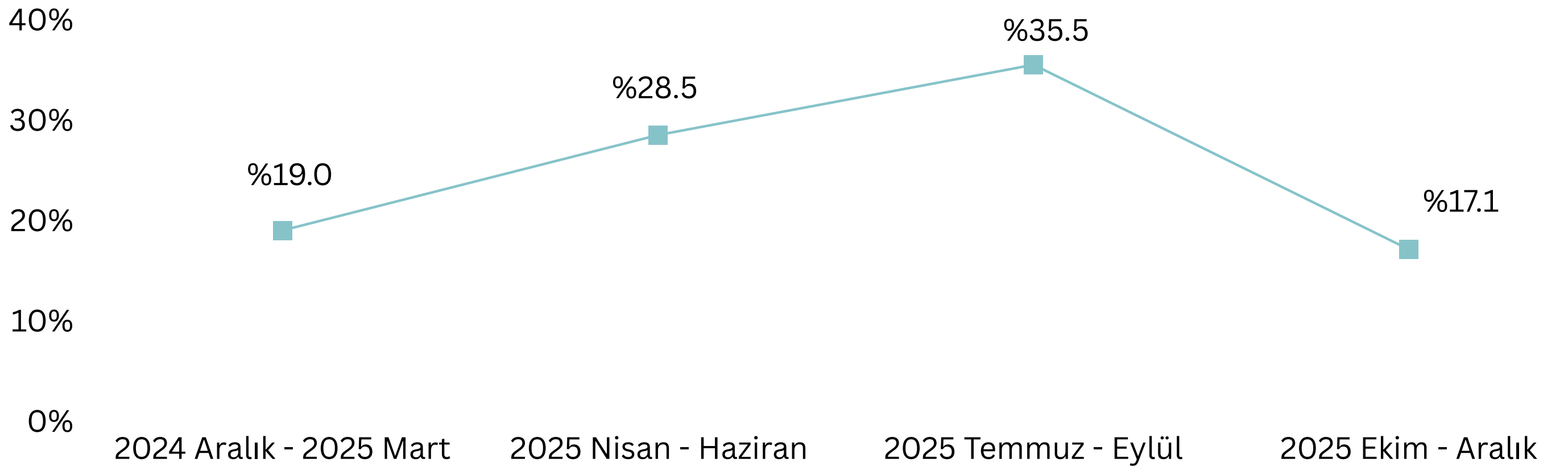
02 Geri Dönüş Zamanı

Aylık dağılıma bakıldığında Suriye'ye gönüllü geri dönüşlerin 2025 yılı bahar ve yaz aylarında belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Özellikle mayıs (%11,1), temmuz (%10,8) ve eylül (%14,6) aylarında geri dönüş oranları yükselmiştir. Bu artışın, Suriye'de 8 Aralık'ta yaşanan siyasi gelişmelerin ardından güvenlik algısında kısmi iyileşme ve mevsim koşullarının geri dönüşü kolaylaştırması ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Sonbahar ve kış aylarında ise geri dönüş oranlarında düşüş gözlemlenmiştir.

Grafik 5

Üçer aylık dönemler üzerinden yapılan değerlendirme, geri dönüşlerin en yoğun olarak 2025 Temmuz–Eylül döneminde (%35,5) gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bunu 2025 Nisan–Haziran dönemi (%28,5) izlemektedir. 2024 Aralık–2025 Mart (%19,0) ve 2025 Ekim–Aralık (%17,1) dönemlerinde geri dönüş oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgular, gönüllü geri dönüşlerin mevsimsel koşullar ve sahadaki politik/sosyal gelişmelerle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

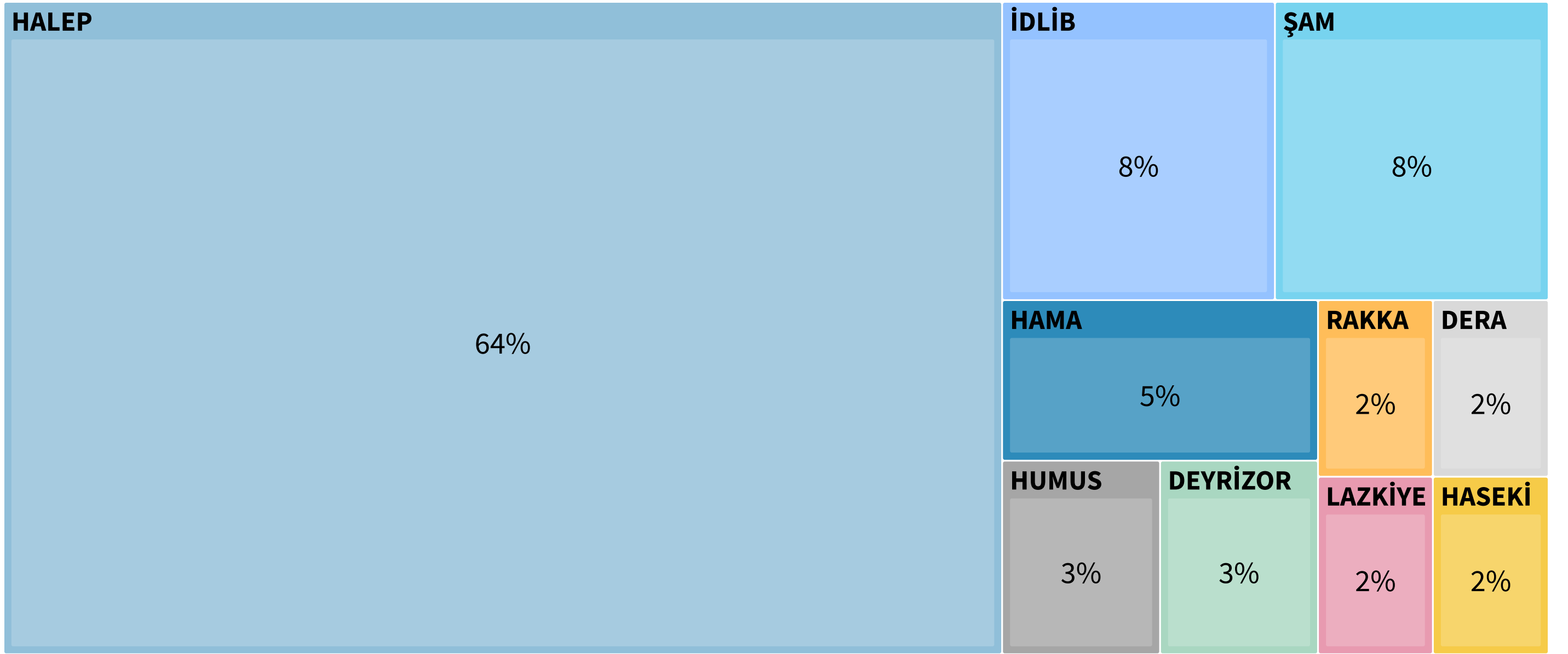

Grafik 6

II.İZLEME RAPORU

03 Geri Dönüş Bölgesi

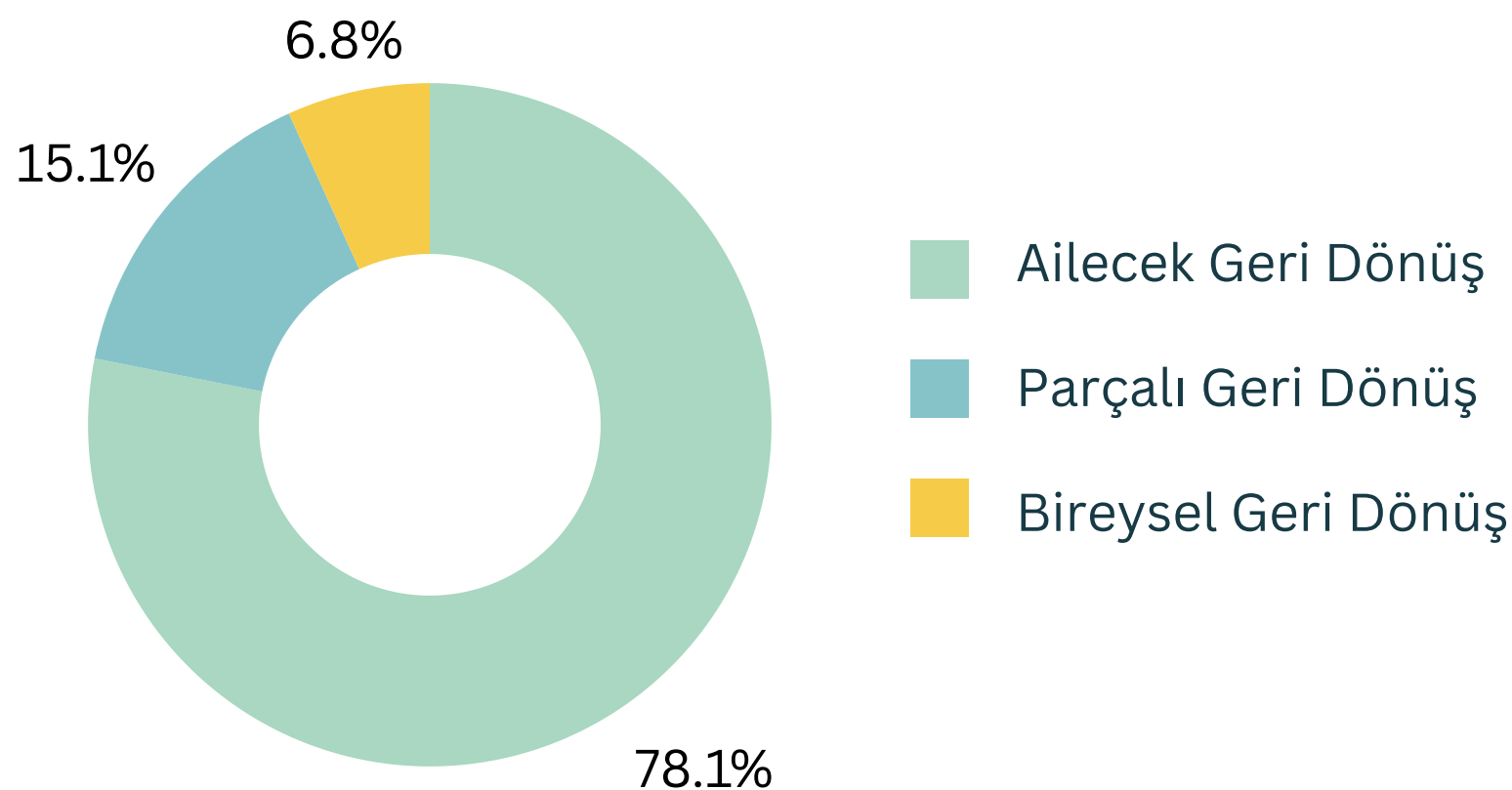
Türkiye'ye göç eden nüfusun menşe bölgeleriyle uyumlu biçimde, gönüllü geri dönüşlerin en yoğun olarak Halep'e gerçekleştiği görülmektedir (%64). Halep'i takiben geri dönüşlerin yoğunlaştığı diğer bölgelerde oranlar %10'un altında kalmakta olup bu bölgeler arasında İdlib, Şam ve Hama öne çıkmaktadır. Mülteciler Derneğinin SUKOM veri tabanında kayıtlı Suriyeli nüfusun %66,17'sinin Halep menşeli olduğu dikkate alındığında gönüllü geri dönüşlerde bireylerin geldikleri bölgelere yönelme eğiliminin belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 7

04 Geri Dönüş Şekli

Geri dönüş şekli tercihleri çeşitlilik göstermektedir. Geri dönüş yaptığı tespit edilenlerin %78.1'i tüm aile bireyleriyle birlikte geri dönmeyi (ailecek geri dönüş) tercih ederken %15.1'i ailenin yalnızca bir kısmının geri dönmelerini (parçalı geri dönüş) tercih etmiştir. %6.8 oranında görece daha küçük bir kesimin ise tek başına geri dönüş yaptığı (bireysel geri dönüş) saptanmıştır.

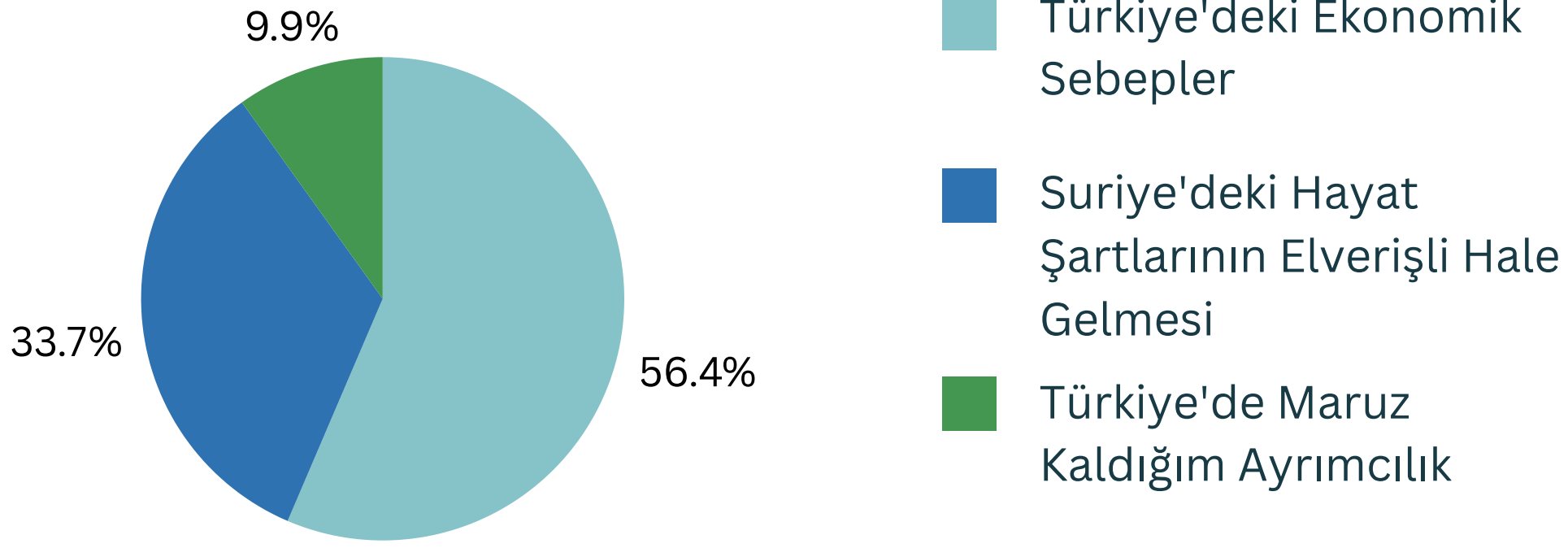

Grafik 8

II. İZLEME RAPORU

05 Geri Dönüş Sebepleri

Türkiye'deki şartların zorlaşmasının geri dönüş kararında Suriye'deki şartların iyileşmesinden daha fazla rol oynadığı tespit edilmiştir.

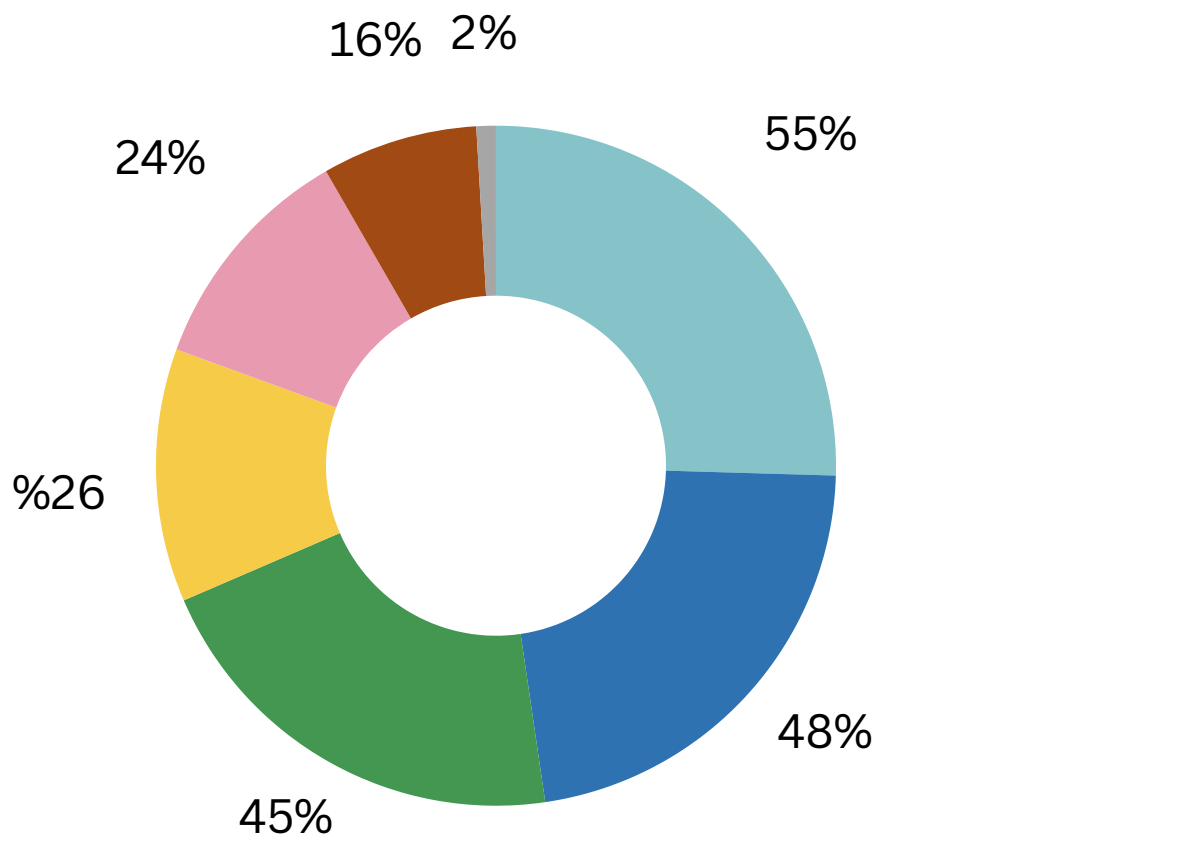

Grafik 9

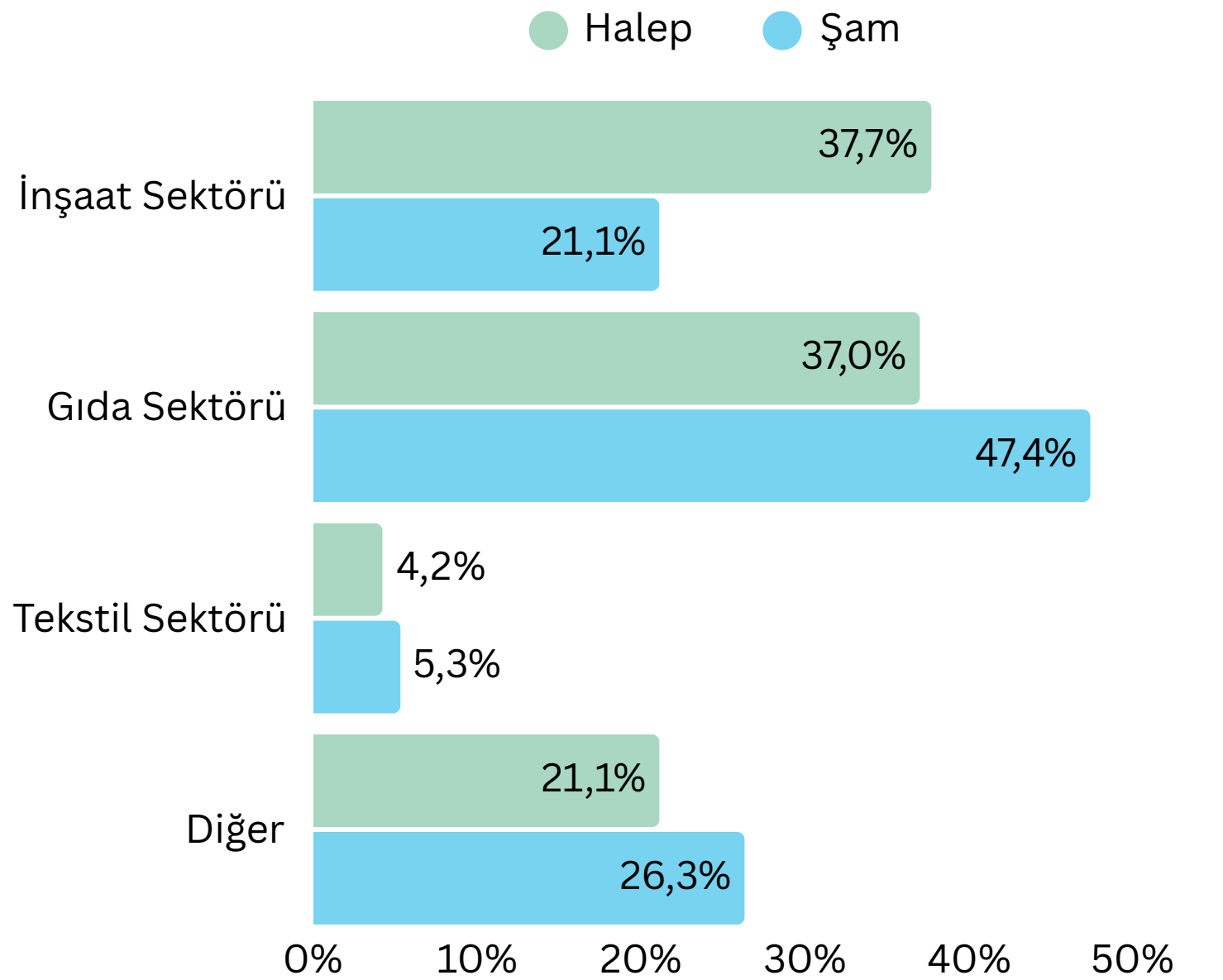
06 Suriye'deki İhtiyaçlara Dair

Katılımcılar Suriye'de temel hizmetlere erişim sorunu yaşadıklarını belirtmiştir. Erişim sorunu yaşandığı ifade edilen alanların yoğunluğu aşağıdaki gibidir.

Katılımcılara Suriye'de hangi alanlarda istihdam - iş gücüne ihtiyaç olduğu sorulduğunda inşaat, gıda ve tekstil sektörleri ön plana çıkmıştır. Halep ve Şam farkı gözetilerek oluşturulan iş - istihdam ihtiyacı grafiği aşağıda yer almaktadır. Şam'da gıda sektörü ön plana çıkarken Halep'te inşaat sektörü ön plana çıkmaktadır.

Grafik 10

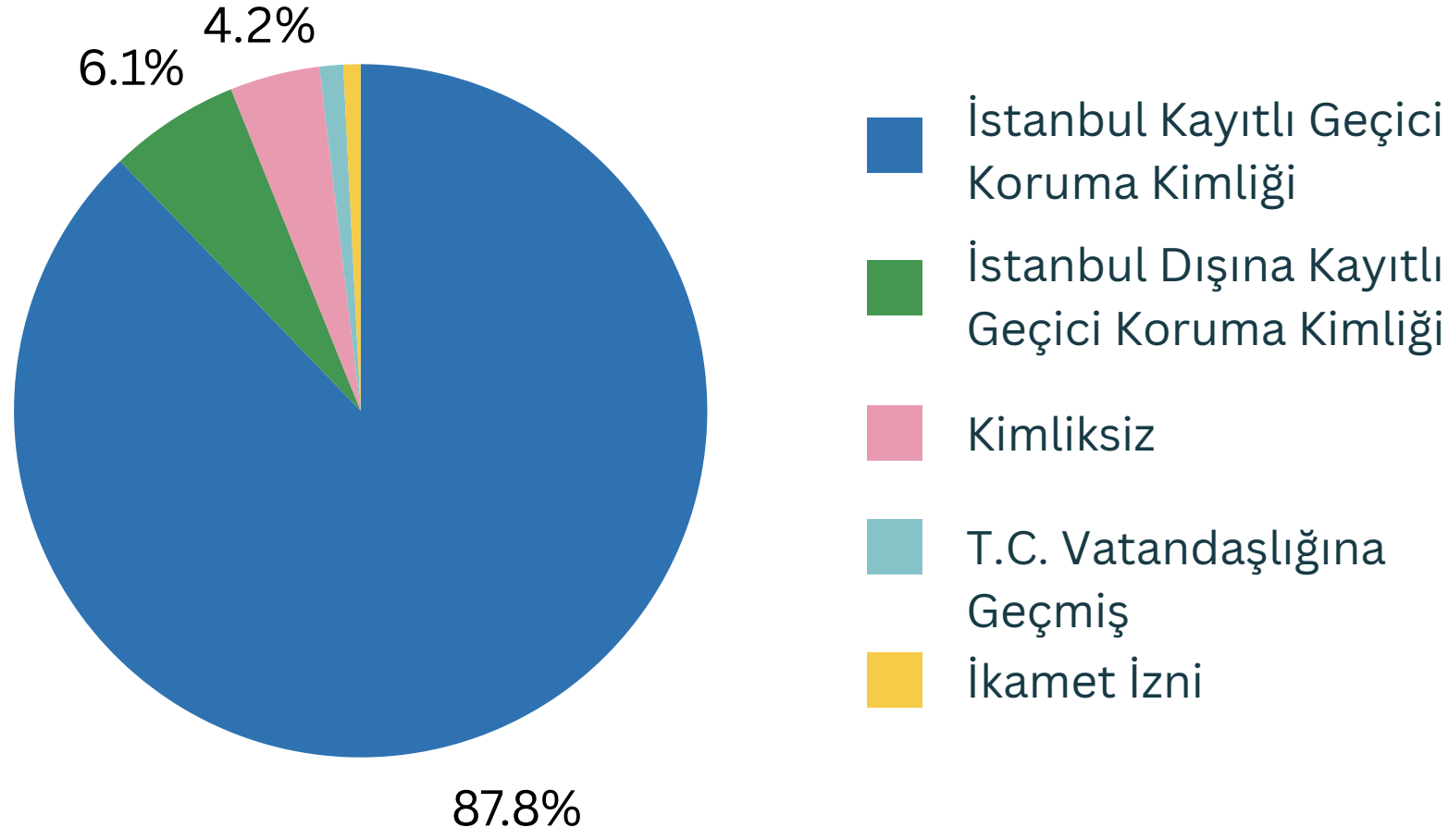

Grafik 11

II. İZLEME RAPORU

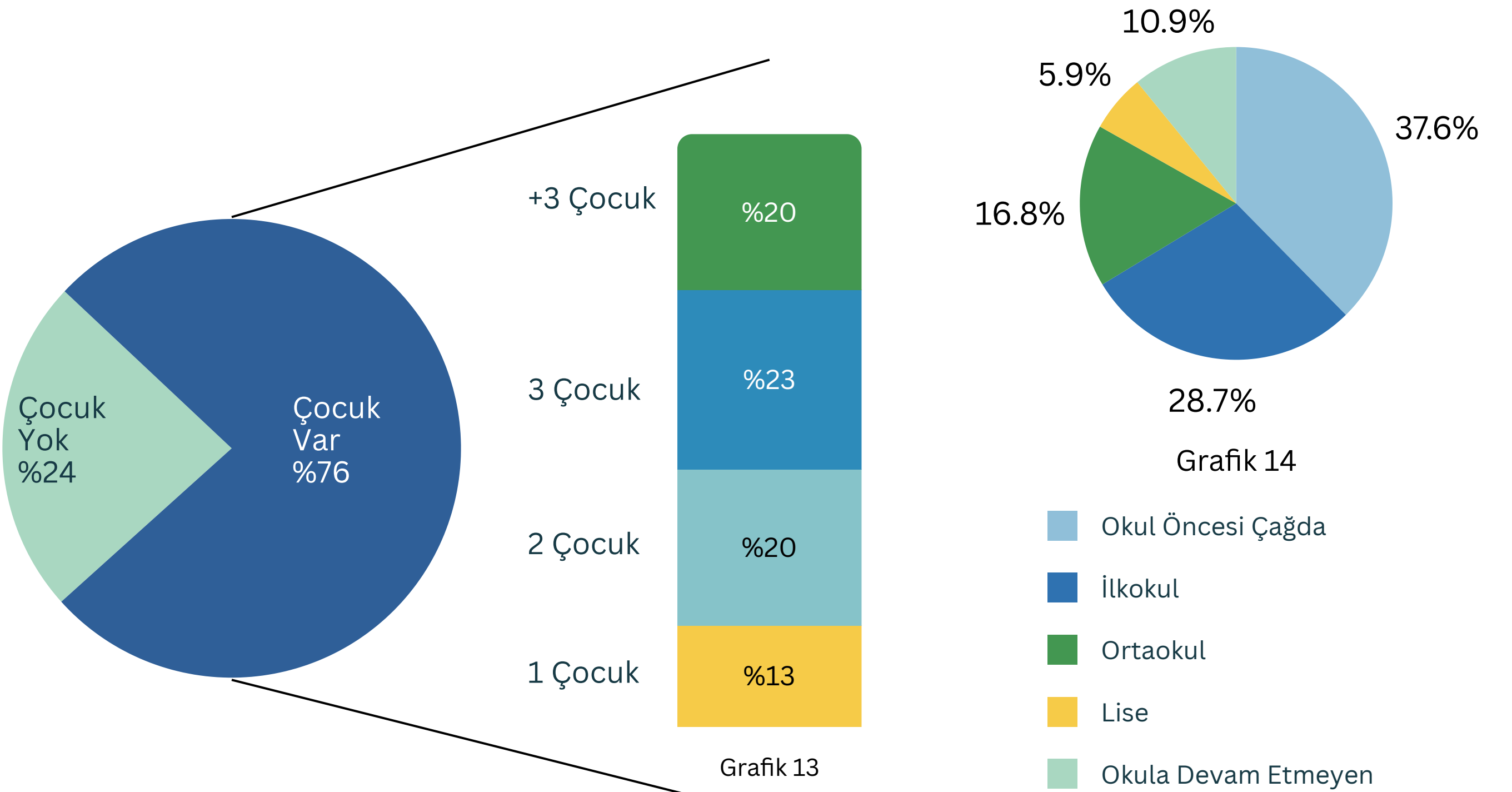
07 Geri Dönenlerin Analizi

Suriye'ye geri dönüş yapan kişilerin %10.3'ünün kimliksiz veya kayıt ili dışında yaşadığı saptanmıştır. Türkiye'deki kimlik/kayıt durumlarına dair bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Grafik 12

Suriye'ye geri dönüş yapan ailelerde çocuk bulunma durumu ve çocuk sayısı ile hanelerdeki çocukların Türkiye'deki eğitim durumları ele alınmıştır. Ailelerin büyük bir kısmında çocuk bulunduğu ve çocukların yarısından fazlasının okul öncesi veya ilkökul çağında olduğu tespit edilmiştir.

II. İZLEME RAPORU

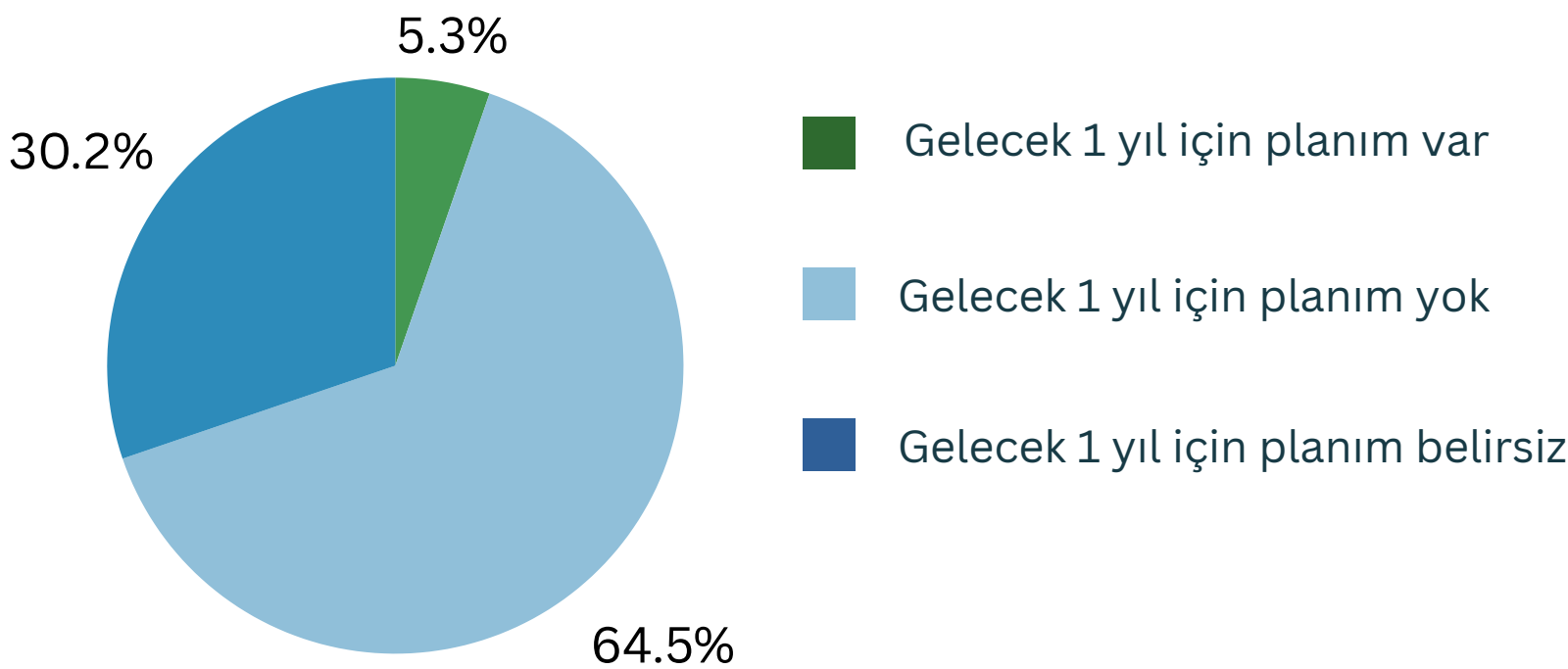

Gönüllü geri dönüş yapan ailelerin **%79.2**'si yetersiz gelire sahiptir. Geri dönüş yapan bireylerden hassasiyet sahibi olanlara dair bazı veriler aşağıda sunulmaktadır.

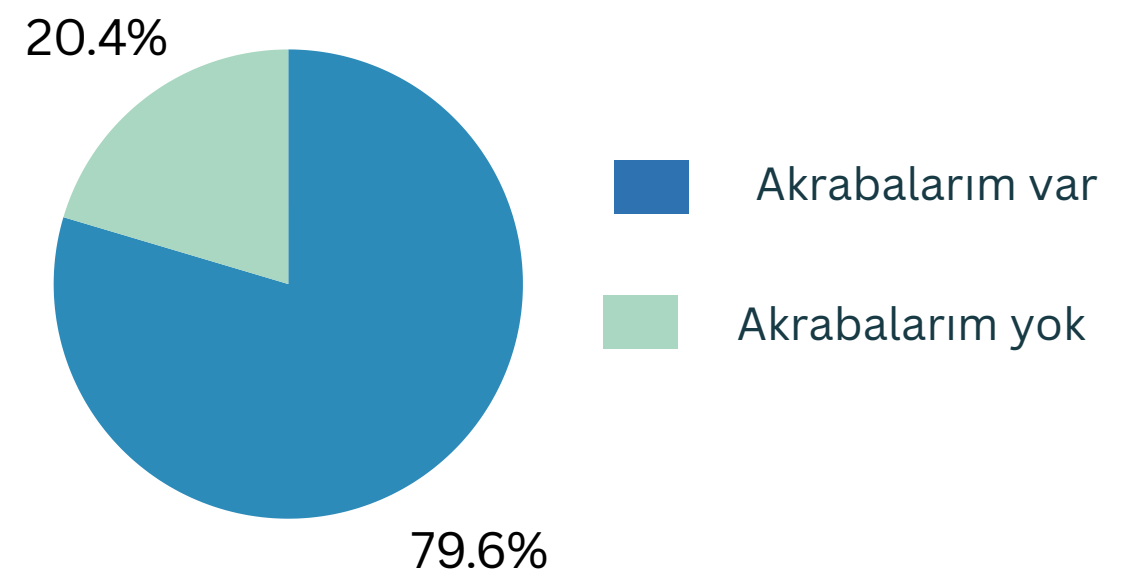
Hassasiyetler	Yetişkin	Çocuk	Toplam
Kronik Sağlık Sorunu	188	37	225 Kişi
Zihinsel veya Psikolojik/Psikiyatrik Rahatsızlığı Olan Birey	131	53	184 Kişi
Engelli Birey	70	23	93 Kişi
Yalnız Ebeveyn	78	-	78 Kişi
Çocuk İşçi	-	70	70 Kişi
Depremzede	32	11	43 Kişi
Ebeveyn Kaybı Yaşayan Çocuk	-	55	55 Kişi
TCDŞ Mağduru	24	-	24 Kişi
Suçta Sürüklenen Çocuk	-	7	7 Kişi

Gönüllü geri dönüş yapan ailelerin sahip oldukları sosyal destek mekanizmaları ve yaşanan kırılganlıklar ve kaynak eksikliklerine dair gelecek planları araştırıldığında ailelerin büyük çoğunluğunun (%80) bulunduğu bölgelerde akrabalarının olduğu tespit edilmiştir.

Görüşme yapılan kişilerin %95'i önümüzdeki 1 yıl için herhangi bir planlarının olmadığını ya da belirsiz olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Suriye'deki öngörülemezliği ve kişilerin hayat planlarına etkisini göstermektedir.

Grafik 15

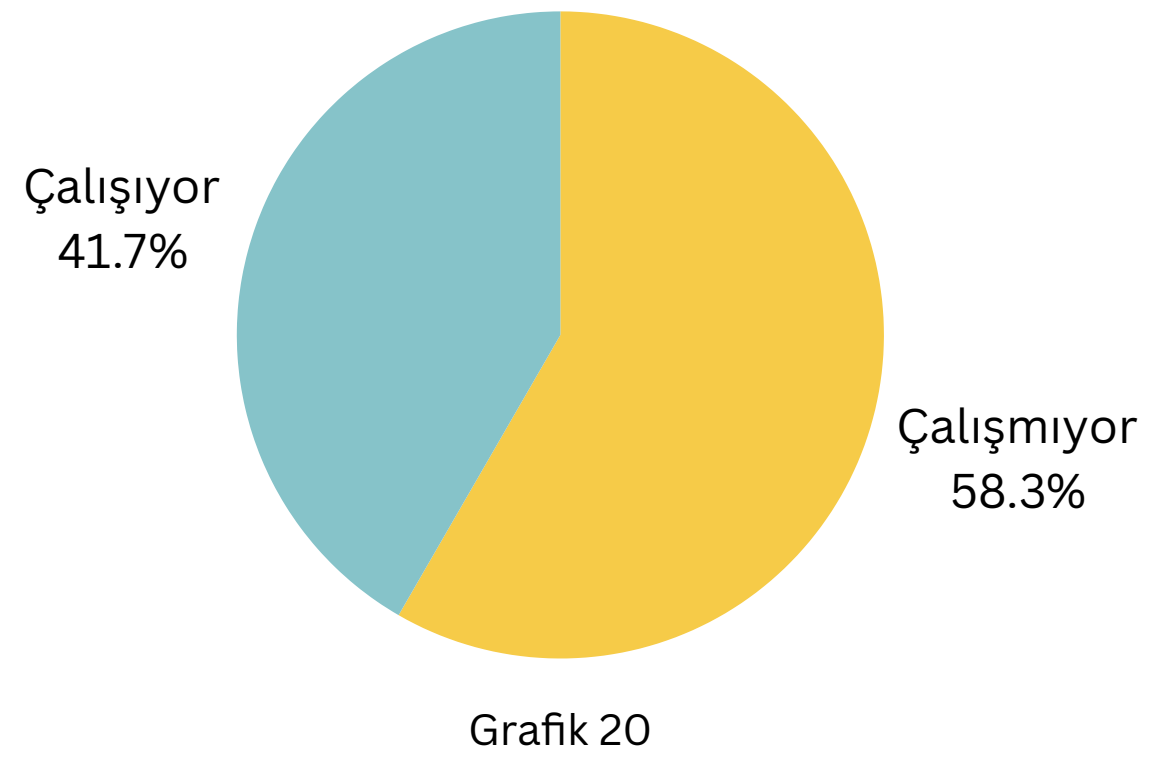
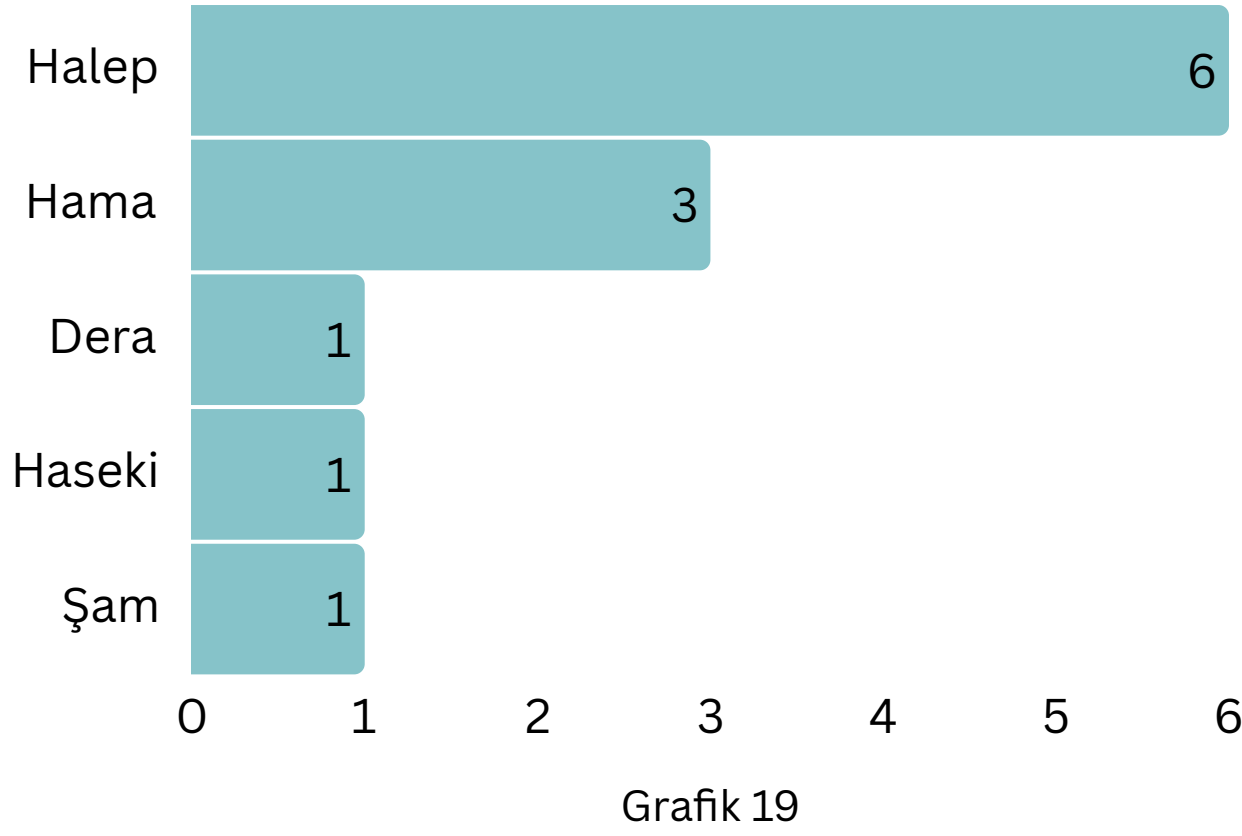
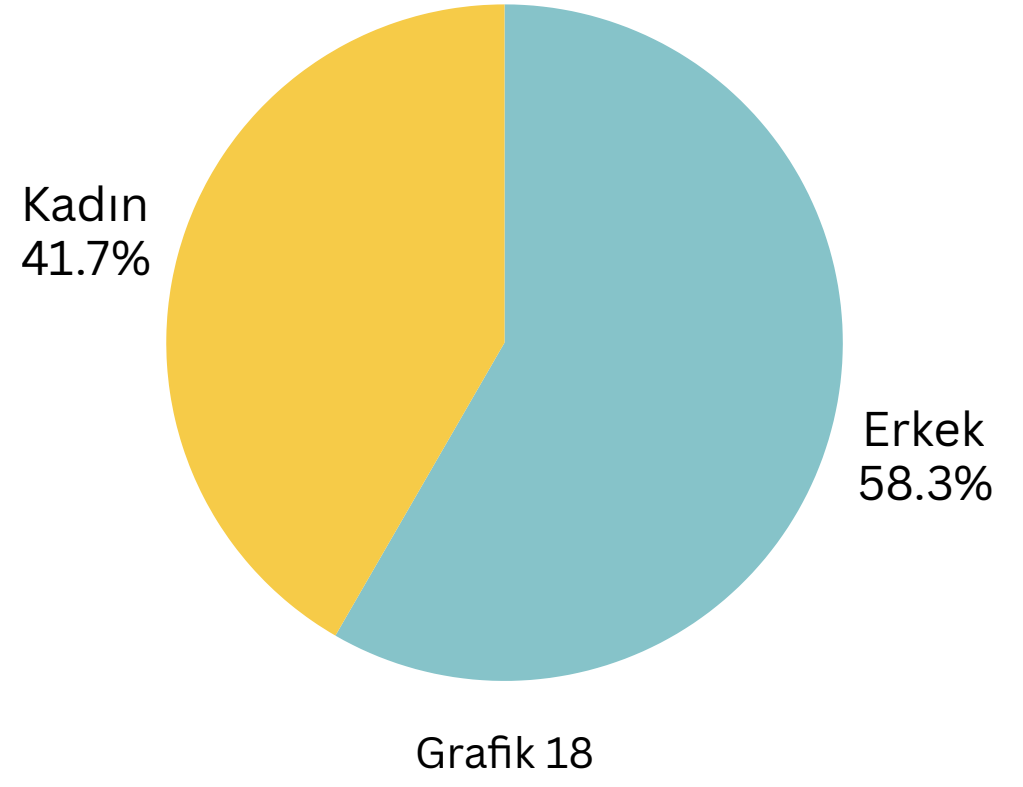
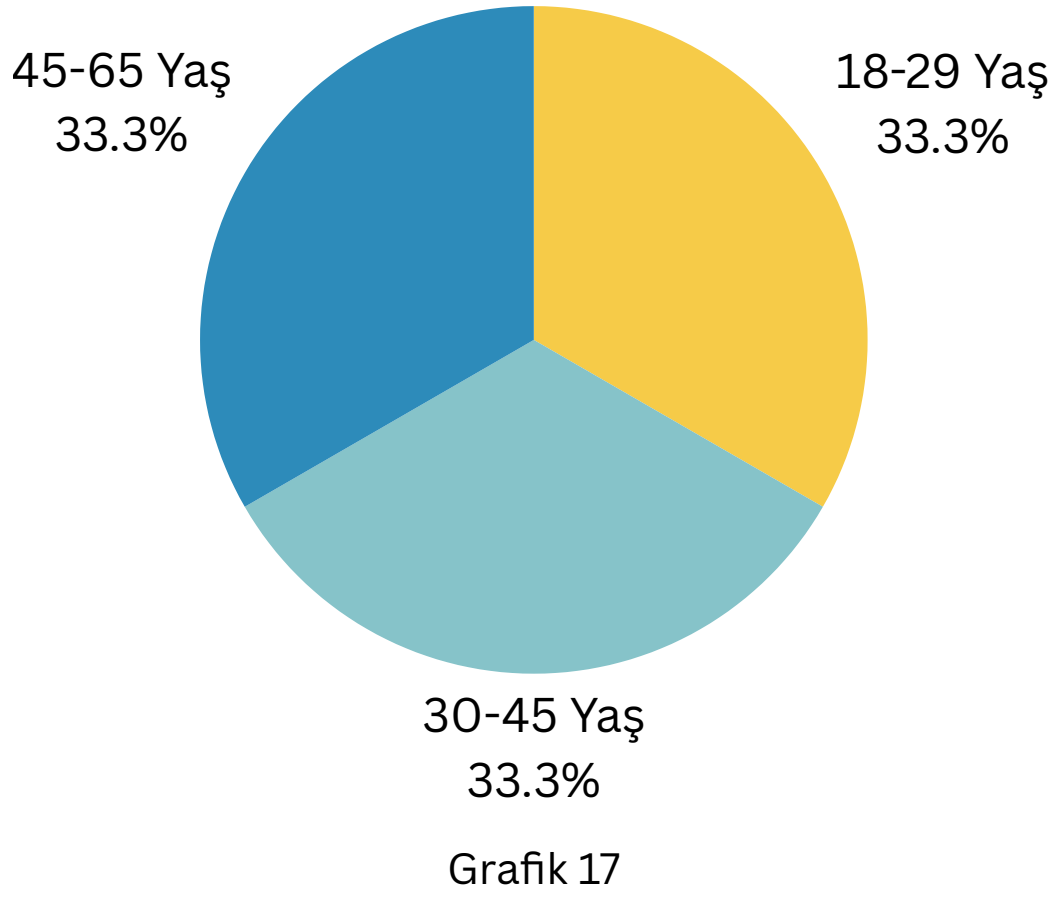

Grafik 16

II. İZLEME RAPORU

08 Geri Dönenlerin Sesi: Geri Dönüş Sonrası Algılanan İhtiyaçlar ve Zorluklar

Yapılan tarama çalışmasında Suriye'ye geri dönüş yaptığı tespit edilen 2.753 Kişiden **12 kişi** ile telefon üzerinden yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilen kişilerin yaş, cinsiyet, yaşadıkları bölge ve çalışma durumlarına dair bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Yaş gruplarına göre dağılım orantılı olup çocuklar ve yaşlılar sürece doğrudan dahil edilememiştir. Görüşülen kişiler üzerinden dolaylı olarak bilgi edinilmiştir.

Cinsiyet dağılımını sağlamak amacıyla hanedeki kadınlarla görüşme talep edilse de zaman zaman hanede tek telefon olması ve telefonun hane dışındaki erkekte bulunması nedeniyle kadınlara ulaşmakta zorluk yaşanmıştır.

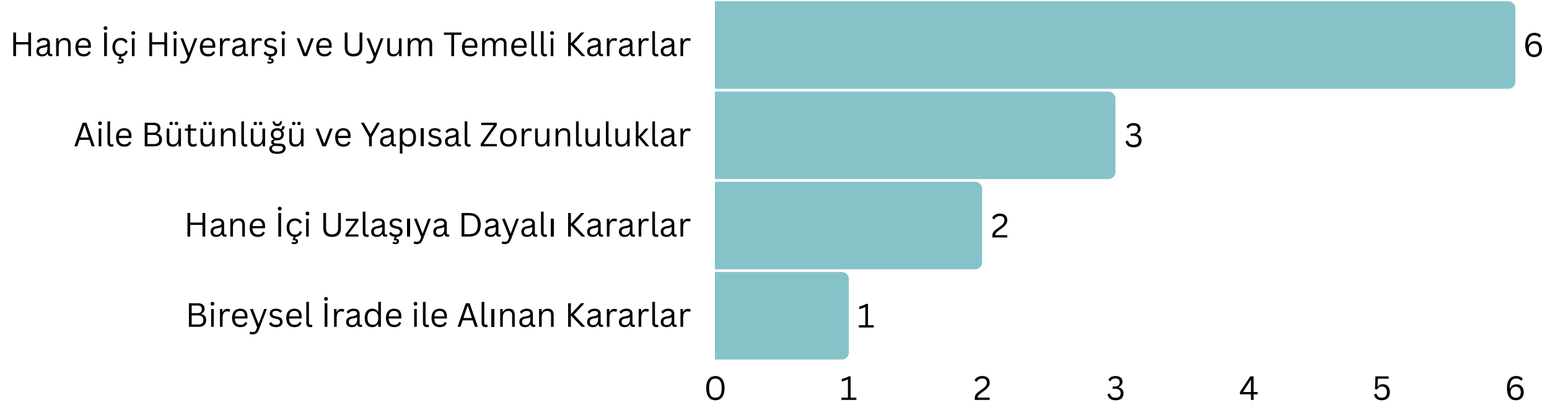
Kapsayıcı bir analiz için tüm bölgelerden katılımcılar ile görüşülmeye çalışılmış ancak Türkiye'deki Suriyeli kitlenin ve geri dönüş yapan kitlenin menşe bölgelerindeki yoğunluk ile doğru orantılı olarak Halep bölgesinden kişilerle daha fazla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışanların tamamının erkeklerden oluştuğu; inşaat işçisi, elektrikçi, tesisatçı, temizlik görevlisi, oto-tamirci olmak üzere genel olarak hizmet sektöründe çalıştıkları tespit edilmiştir. Elektrik, tesisat ve oto-tamir alanında çalışan bireyler Türkiye'de de aynı iş yaptıklarını ve bu işi Suriye'de sürdürebildiklerini ifade etmiştir. Bu durum sürdürülebilir mesleki beceriler edinmenin önemini göstermektedir.

II. İZLEME RAPORU

Karar Alma Süreci ve Alınan Karardan Memnuniyet

Katılımcıların gönüllü geri dönüş kararlarının alınma biçimi Türkiye'deki yaşam şartlarına, Suriye'deki imkanlarına ve aile içi iletişim dinamiklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların yalnızca %25'i hane içinde uzlaşma ile ortak bir karara varıldığını yahut kendi kararı ile tek başına döndüğünü belirtmiştir. %75'i ise belirli zorunluluklar nedeniyle hane içindeki karar alıcılara sınırlı irade ile uyum sağlayarak veya zorunluluk baskısı altında geri dönüş yaptığını belirtmiştir.

Grafik 21

Hane İçi Hiyerarşi ve Uyum Temelli Kararlar, hane reisinin geri dönüş yönündeki iradesine hanedeki diğer bireylerin gönüllü ya da zorunlu olarak uyum sağladığı durumları kapsamaktadır. Görüşmeler, hane reisinin erkek olduğu durumlarda karar alma sürecinin daha hiyerarşik ilerlediğini, kadınların ise çoğu zaman bakım sorumlulukları nedeniyle karara uyum sağlamak zorunda kaldığını göstermektedir.

“Eşimin kararıydı. Ben dönmek istemiyordum. Hamileyken yola çıkmak zorunda kaldım, geliş sürecimiz zor ve uzundu.” - Kadın, 25 yaş, Haseki

“Ben karar verdim, eşim istemedi ama ben onu ikna ettim.” - Erkek, 33 yaş, Hama

“En çok isteyen bendim. Eşim ben nereye gidersem oraya gider. Suriye’de adetlerde erkekler daha ön planda ben de Suriye’de daha rahat hissediyorum.” - Erkek, 53 yaş, Halep

Genel olarak hanelerdeki erkekler eşler/babalar gönüllü geri dönüş konusunda daha istekli ve karar verici olarak ön plana çıksa da hanedeki kadının/anneninin geri dönüş konusunda isteklilik gösterdiği ve diğer hane üyelerinin buna uyum sağladığı durumlara da rastlanmıştır.

“Eşim dönmek istedi, sülale olarak döndük tüm akrabalar.” - Erkek, 35 yaş, Hama

Hane içi uzlaşma dayalı kararlarda ise hanede karar alma sürecinin diyalog ile belirlendiği veya hanede gönüllü geri dönüş konusunda öncü bir irade gösteren bireylere gönüllü olarak uyum sağlandığı durumları kapsamaktadır.

“Kararı eşimle beraber aldık, önce çocuklarımızla gelip düzen kurduk, şimdi eşimin gelmesini bekliyoruz. Kendi evimizi yapmamız gerekiyor, bunun için de para ve birikim lazım.” - Kadın, 30 yaş, Dera

“Çocuklarım dönmek istiyordu. Çünkü tüm akrabalarımız Suriye’de. Türkiye’de akrabalarımız yok.” - Kadın, 52 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

Aile bütünlüğünü koruma sorumluluğu, özellikle aile içinde bakım veren rolüne sahip bireyler açısından geri dönüş kararında belirleyici olmuştur. Katılımcılar, bakımından sorumlu oldukları bireyler veya bakımlarından sorumlu olan bireylerle bir arada bulunmak için geri dönüş yaptıklarını belirtmişlerdir.

“Eşim sınır dışı edildiği için gelmek zorunda kaldım, keşke biraz daha bekleyip gelseydim. Ben hemen döndüm.” - Kadın, 33 yaş, Şam

“Annem babam dönmek istiyordu. Ben de onlara bakmak için mecburen döndüm. Annem - babam 10 yıldır kardeşimi görmediler, engelli, annem-babam kendisine bakamaz, onlara bakabilecek tek çocuk benim.” - Erkek, 46 yaş, Halep

Görüşmeler, Türkiye’de yaşanan idari ve hukuki zorlukların, gönüllü geri dönüş kararlarını fiilen zorunlu hâle getirebildiğini göstermektedir. Türkiye’de kimliğinin kayıtlı olduğu ilin dışında yaşayan bir ailenin anlatısına aşağıda yer verilmektedir.

“Türkiye’de 5 yıl yaşadım. Suriye’ye geri dönüşüm zorunlu gönüllü dönüş gibi oldu. Kimliklerimiz Mersindeydi, oğlum ise İstanbul’da çalışıyordu. Yakalanıp yollanmaktan korktuğumuz için döndük ama pişmanız.” - Kadın, 52 yaş, Halep

Suriye’deki yeniden yapılanma sürecinin bazı Suriyeliler tarafından bir “fırsat” olarak değerlendirildiği ve bu süreçte yer almak için gönüllü geri dönüş yapmanın tercih edildiği tespit edilmiştir. **Bireysel irade sonucu** geri dönüş yapan genç bir erkeğin karar alma sürecine ve sebeplerine dair anlatısı aşağıda yer almaktadır. Bu anlatı, gönüllü geri dönüşün bazı katılımcılar açısından “zorunlu bir geleceğe erken ve aktif bir hazırlık” olarak kurgulandığını göstermektedir.

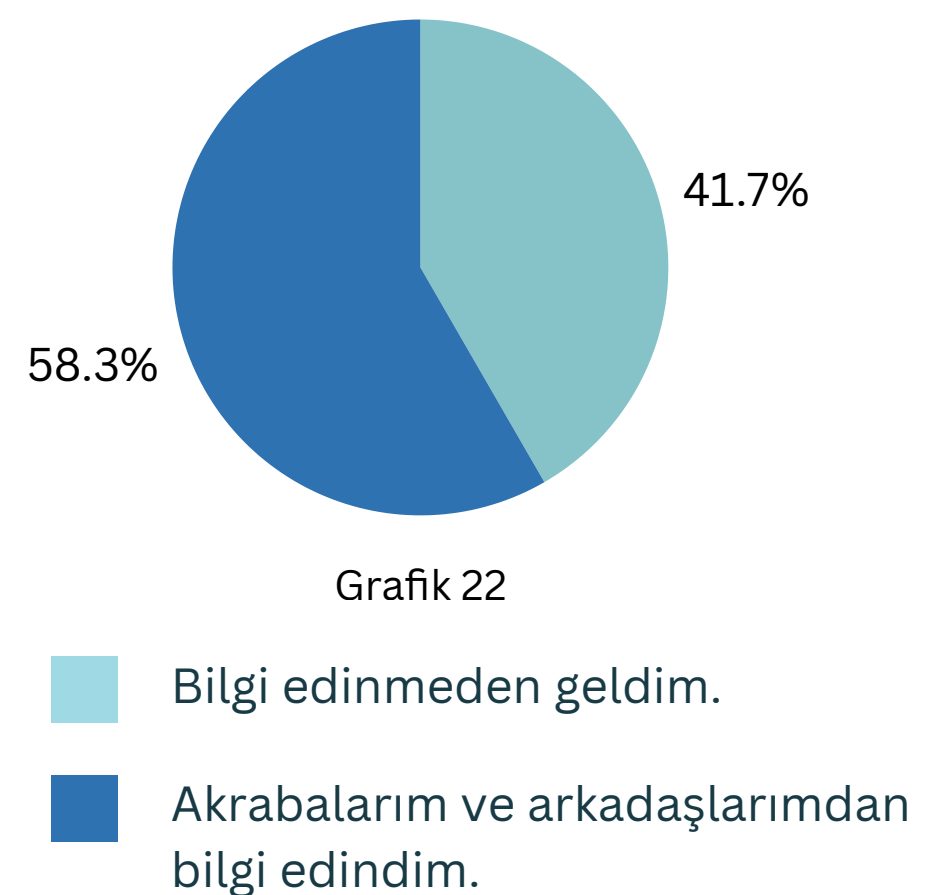
“Kendim hayatımı düzene sokmak için döndüm. Fırsatı baştan değerlendirmek gerekiyor, zaten gencim, nişanım var Türkiye’de. Her türlü kendimi geliştirmem gerekiyor, önünde sonunda vatanıma döneceğim için fırsatı en baştan değerlendirmek istedim. Ailem dönmemi istemedi ama buradaki fırsatları şimdiden değerlendirmek bana daha mantıklı geldi.”
- Erkek, 22 yaş, Halep

Katılımcıların gönüllü geri dönüş kararını alma süreçlerinde Suriye hakkında bilgi edindikleri kaynaklar araştırılmıştır. Edinilen bulgular doğrultusunda kararların önemli bir bölümünün **sistemati ve çok kaynaklı bir bilgi edinme sürecine dayanmadan** alındığı görülmektedir. Resmî, bağımsız ya da kurumsal bilgi kaynaklarına başvurunun tercih edilmediği; bilgi edinme sürecinin ağırlıklı olarak akraba ve arkadaş çevresi üzerinden yürütüldüğü ancak bu bilgilerin çoğu durumda sınırlı, seçici ve güvenlik risklerini yeterince yansıtmayan içeriklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

“Akrabalarım sadece İsrail’in vurduğunu söylemişti, başka kötü bir bilgi vermemişlerdi.”
- Kadın, 30 yaş, Dera

“Savaşın olduğunu bilmiyordum, erken döndüm, Sonra vurmaya başladı.”
- Kadın, 25 yaş, Haseki

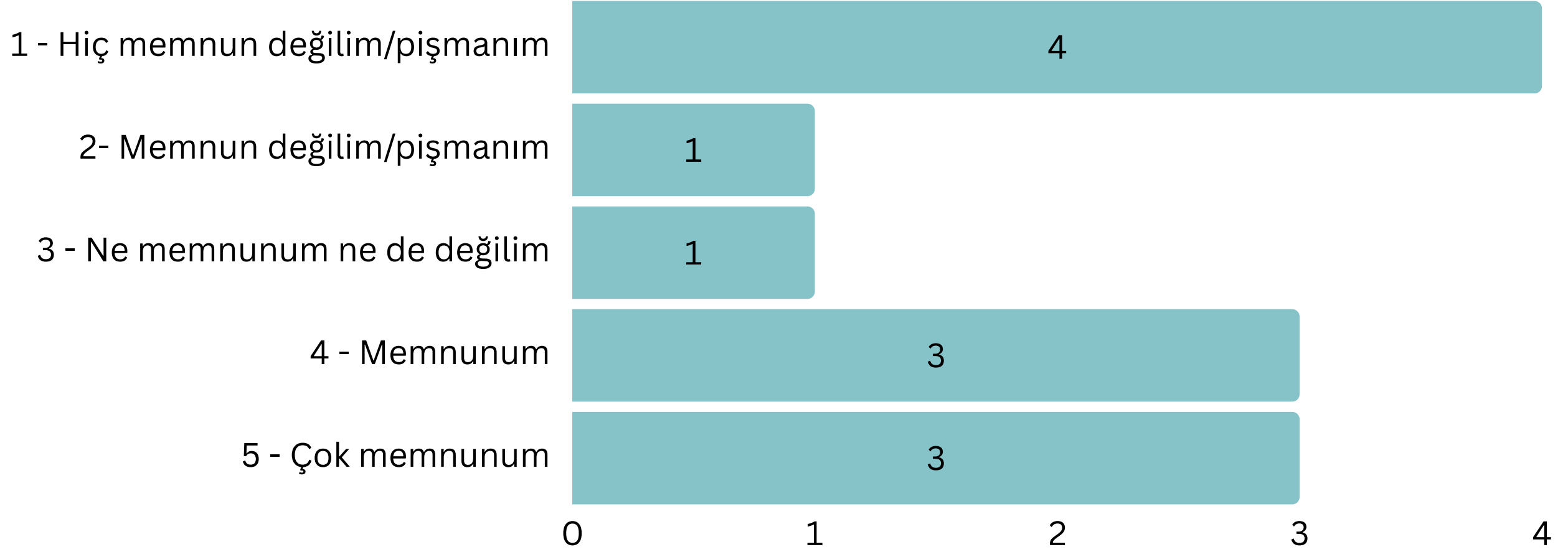
“Döndüğümde ev satın alıp oturmayı düşünüyordum ama beklediğim gibi fiyatlarla karşılaşmadım.”
- Erkek, 33 yaş, Hama

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

Geri dönüş öncesinde edinilen bilginin kalitesinin ve karar alma sürecine katılım düzeyinin geri dönüş sonrasında ifade edilen memnuniyet ve pişmanlık düzeylerini doğrudan etkileyecek faktörler olduğu görülmektedir. Katılımcıların Suriye'ye gönüllü geri dönüş kararına dair memnuniyet düzeyleri araştırılmıştır ve elde edilen bulgular aşağıdaki grafikte özetlenmiştir;

Grafik 23

Ortalama Memnuniyet Puanı: 3.00

Katılımcıların geri dönüş kararına ilişkin memnuniyet düzeyi incelendiğinde ortalama memnuniyet puanının 3,0 olduğu görülmektedir. Ancak dağılım incelendiğinde katılımcıların %50'sinin geri dönüşten memnun veya çok memnun olduğu, %41,7'sinin ise memnun olmadığını ya da pişmanlık yaşadığını ifade ettiği görülmektedir. Bu durum, geri dönüş deneyimlerinin homojen olmadığını, iki uçta kutuplaştığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların anlatıları, memnuniyetin tek başına geri dönüş kararının gönüllü olmasına değil; geri dönüş sonrasında karşılaşılan somut yaşam koşulları ile geri dönüş öncesinde edinilen bilginin niteliği ve beklentiler arasındaki uyuma bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, kaynakların ve kaynaklara erişimin sınırlı olmasını doğal karşılayarak geleceğe dair daha umutlu bir yaklaşım sergilerken bazı katılımcılar yaşadıkları hayal kırıklığını vurgulamaktadır.

Beklentilerine uygun bir atmosferle karşılaştıklarını belirten katılımcıların anlatımlarına aşağıda yer verilmektedir:

“Zaten yeni kurtuluş oldu, durumlar biraz biraz geliyor. Burada işimi yapabiliyorum. Her şey var, yavaş yavaş oluyor, işletmeye yönelmeli.” - Erkek, 22 yaş, Halep, Otomobil tamircisi

“14 yıldır savaş halinde bir ülkeden beklediğim gibi, herhangi bir hayal kırıklığıyla karşılaşmadım.” - Erkek, 27 yaş, Hama

“Her şey beklediğim gibiydi. Yıkım olduğunu biliyordum.” - Kadın, 65 yaş, Halep

Suriye dışından ekonomik olarak destek almaya devam eden ve temel ihtiyaçlarını giderebilen katılımcıların memnuniyet düzeyinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

“Elektriği güneş enerjisinden kullanıyoruz. Evimizi tamir ettik şimdi orada oturuyoruz. Türkiye'deki çocuklarım para gönderiyor. Genel olarak memnunum, derneğe selamlar.” - Kadın, 65 yaş, Halep

“Beklediğim gibiydi, burada yaşamın ve işin daha iyi olduğunu düşünmüştüm, şu anda da böyle.” - Erkek, 53 yaş, Halep, Tesisatçı

II. İZLEME RAPORU

Katılımcıların geri dönüş kararlarından memnuniyetsizliklerini aktardıkları anlatılarda **güvenlik durumu, ekonomik koşullar ve işe erişim, temel hizmetlere (elektrik, su, sağlık) erişim, barınma imkânları, çocukların güvenliği ve eğitimi ile geri dönüş öncesinde oluşan beklentilerin gerçekçilik düzeyi** temaları ön plana çıkmaktadır. Bu faktörler “Gönüllü Geri Dönüş Sonrası Suriye’de Yaşanan Zorluklar” başlığı altında aşağıda aktarılmaktadır.

Gönüllü Geri Dönüş Sonrası Suriye’de Yaşanan Zorluklar

Suriye’de yaşanan zorluklar ve geri dönüş kararından duyulan memnuniyetsizlikle ilişkilendirilen anlatılarda en belirgin biçimde öne çıkan temalardan biri “**güvenlik**” olmuştur. Katılımcılar, güvenlik kaygılarını yalnızca devam eden çatışma ve savaş ortamı ile değil; savaş sonrasında iç güvenliğin henüz sağlanamaması, çocuk kaçırma vakaları, hırsızlık, toplumsal şiddet, kavga ve anlaşmazlıkların gündelik yaşamın olağan bir parçası hâline gelmesi ile ilişkilendirmiştir. Bu durumun, hem bireysel hem de hane düzeyinde yaşam kalitesini düşürdüğü ve geri dönüş kararına ilişkin memnuniyeti doğrudan etkilediği görülmektedir.

Özellikle çocuklu hanelerde güvenlik kaygısının belirleyici olduğu; katılımcıların eğitim ve sağlık gibi temel alanlara ilişkin değerlendirmelerini dahi güvenlik endişeleri nedeniyle ikincil plana attıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bir katılımcı geri dönüş sürecine ilişkin deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

*“Savaşın olduğunu bilmiyordum, erken döndüm, sonra vurmaya başladı. Güvenlik hiç yok, **çocuk kaçırmıyorlar**, evleri vuruyorlar, her zaman çatışma sesi var. Çocuğum (3 yaşında) savaştan çok etkileniyor. Diğer çocuğum 7 aylık, 9 ay önce Suriye'ye geldim, burada doğum yaptım. En çok güvenlik konusunda çekincelerim var, eğitim - sağlık konularına sıra gelemiyorum. Sadece çocuklar değil ben de çok korkuyorum. Çocuğumda da korkuya bağlı değişimler görüyorum. Türkiye'ye dönmek istiyorum. Dün yolun ortasında kız kardeşimin çantasını çaldılar. Çatışma her iki tarafta da var, **çatışma**-çocuk kaçırma... Eve baskın yapılıyor. Elektrik yok denilecek kadar az. Sokağa çıkma yasakları oluyor. Su satın almak zorundayız. Eşimin aldığı para yetmiyor, 100\$.. Çocuğum bir şey almak istese bile alamıyorum, tüp bittiğinde 2-3 ay beklememiz gerekiyor ki sıraya giriyoruz.”* - Kadın, 25 yaş, Haseki

Bir diğer katılımcı ise Türkiye’deki yaşam deneyimi ile Suriye’de karşılaştığı güvenlik koşullarını karşılaştırarak gündelik hayattaki güvensizlik ortamının özellikle çocukların eğitimi ve sosyal gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını vurgulamıştır:

*“11 yıl Türkiye'de çok rahat yaşadım, bir kez bile beni rahatsız eden olmadı, Mülteciler Derneği de bana hep yardımcı oluyordu. Türkiye'ye geri dönmek istiyoruz. İşlerin zaten kötü olduğunu biliyordum. Şehirde yaşıyoruz, köydekiler birbirine bakıyor, eskiden şehir daha rahattı. Şehirde **kavga var**. .. Okullarda güvenlik sıkıntısı var 13-14 yaşındaki kız çocuklarımı okula yollamıyorum, ahlaki ve eğitim yönünden gelişmeyecek. **Ailecek balkona çıkmayı bile tercih etmiyoruz**, yolda hep argo küfür var, çocuklarımın buna maruz kalmasını istemiyoruz. Yolda düzen yok, yürünecek yer yok. .. İnsanlar kaldırıma tezgahlarını sermişler. Arabadan inmeye çalışınca kavga çıkartıyorlar, trafik kuralları bile yok. Trafikte yanlış yapana sen yanlış yaptın desek büyük kavga oluyor, sopa bıçak çektiler bana. İnsan hakları yok gibi. Güvenlik bakımından çok fazla eksiklik var. Hırsızlığa da uğradım.”* - Erkek, 46 yaş, Halep

Güvenlik algısının yalnızca büyük çaplı çatışmalarla sınırlı olmadığı, gündelik yaşam pratiklerine de sirayet ettiği görülmektedir. Hırsızlık ve toplumsal gerilimlerin yaygınlığı, katılımcılar tarafından sıkça dile getirilmiştir:

“Herkes hırsızlık konusunda beni uyarıyor.” - Kadın, 33 yaş, Şam

“Halk arasında anlaşmazlıklar fazla. Kurtuluş olduğundan beri çok fazla şey değişmedi, dış işlerde çok sorun var o yüzden iç işlere bakamıyor hükümet.” - Erkek, 46 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

“İşsizlik ve geçim sıkıntısı”, katılımcıların geri dönüş kararına ilişkin memnuniyetsizliklerinde neredeyse tüm anlatılarda ortaklaşan temel temalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, Suriye’de gelir düzeylerinin düşük olması, iş olanaklarının sınırlı ve düzensiz olması, temel ihtiyaçlara erişimin ise yüksek maliyetler nedeniyle zorlaşması nedeniyle geçimlerini sürdüremediklerini ifade etmişlerdir. Özellikle maaşların yaşam maliyetleriyle orantısızlığı, hane içi refahı doğrudan etkileyen bir unsur olarak dile getirilmiştir. Bir katılımcı, hem kendi sağlık ihtiyaçlarını hem de hane içindeki ekonomik kırılganlığı şu şekilde aktarmıştır:

“Burada her şey pahalı ve ücretli. Sağlık da ücretli. Sinir iltihabı, fıtık, hormon bezlerimde sıkıntı var; bir tedavi görüyorum yarı ücreti ödüyorum ama yine de bana pahalı geliyor. Maaşlar çok az her şey çok pahalı. Suriye’de herhangi bir şey değişmedi (kurtuluştan sonra yani). Oğlum meslek sahibi değil, işçi olarak çalışmak istiyor ama her zaman işçiye ihtiyaç yok (20 yaşında). Elektrik yok, sadece güneş paneliyle ihtiyacımızı karşılamaya çalışıyoruz. Aslında her şey var ama alacak para yok, parası olanlar iş açıp hayatlarına devam ettiler; bu parası olmayanlar için geçerli değil.” - Kadın, 52 yaş, Halep

İş güvencesizliği ve düzensiz çalışma koşulları da geçim sıkıntısını derinleştiren bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, sürekliliği olmayan işler nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını vurgulamıştır:

“Maaş yetmiyor, 1 gün çalışıyorum 2 gün evde oturuyorum. İş çok az. Su haftada 2 defa geliyor. Kiralar çok yüksek (600.000 Suriye lirası, 3000 TL gibi) elektrik ise 5'den 12'ye kadar var ancak 1 amper başına 200 TL alıyorlar. Sadece lambaları çalıştırınca dahi haftalık 200 TL ödeniyor. Çocuklar için hayat zor, çok sıkılıyorlar, hiçbir şey alamıyorum onlara. Türkiye'deyken maaşım yetiyordu, kızım orada anaokuluna gidiyordu, interneti vardı. En büyük kızı ilkokula başlayacak, Suriye’de ise anaokuluna gidememiş/bırakmış.” - Erkek, 28 yaş, Halep

Bazı katılımcılar ise geri dönüş öncesinde sahip oldukları birikimlerin, beklenmedik yaşam maliyetleri nedeniyle kısa sürede tükendiğini ve bunun pişmanlık duygusunu artırdığını ifade etmiştir:

“İş yok. Döndüğümde ev satın alıp oturmayı düşünüyordum ama beklediğim gibi fiyatlarla karşılaşmadım, bundan dolayı kirada otuyorum. Zaten ev eşyası, evi hazırlama derken biriktirdiğim para buraya gitti. Türkiye'deyken çocuklarımın bir eksiği yoktu ama burada çocuklarıma istediğim desteği veremiyorum. **Eğer seçme şansım olsaydı Türkiye'ye dönerdim.** 2 aydır çalışmıyorum. Aile defterinde Türkiye’de doğan çocuklarıma çocuk başına 100\$ istediler, o yüzden nüfusa kaydettiremedim çocukları.” - Erkek, 33 yaş, Hama

Buna karşılık sınırlı sayıda katılımcı mesleki becerilerinin Suriye’de karşılık bulduğunu ve bu durumun memnuniyetlerini artırdığını belirtmiştir. Ancak bu anlatılar, genel tablo içerisinde istisnai nitelik taşımaktadır:

“Türkiye’de maaşlar yeterli değildi, Suriye’de hakkımı alabiliyorum, bir haksızlık olduğunda karşı çıkabiliyordum. Türkiye’de susmak zorunda kalıyordum. Suriye için eksik olan şey iş ama ben çalışıyorum, benim mesleğim burada yürüyor.” - Erkek, 53 yaş, Halep, Tesisatçı

Geçim sıkıntısının yalnızca işsizlikle sınırlı olmadığı; fiyat artışları, denetimsizlik ve temel hizmetlerin ücretli olmasıyla birlikte daha da derinleştiği görülmektedir:

“Oğlum (17) çalışmıyor, kendim de. Çok çalışıyorsun ama ücret çok düşük, bize yetmeyecek bir para, neden kendimi buna sürükleyeyim? Fiyatlar aşırı şekilde fazla, denetimsizlik var.” - Erkek, 46 yaş, Halep

“Fiyatları kendilerine göre seçiyorlar, devlet denetlemeli, fiyatlar çok pahalı.” - Erkek, 33 yaş, Hama

II. İZLEME RAPORU

“Parası olan normal bir hayat yaşayabiliyor. Yoldaki düzensizlikler, fiyatlar bunlar çok önemli sorular.”
- Erkek, 46 yaş, Halep

“Türkiye'de çocukların canı çektiği bir şeyleri alabiliyorduk, burada alamıyoruz.” - Kadın, 52 yaş, Halep

“Temel hizmetlere erişim ve gündelik hayatı sürdürmenin zorluğu”, katılımcıların geri dönüş kararından duydukları memnuniyetsizliğin en sık dile getirilen temalarından bir diğeri olarak öne çıkmaktadır. İnternet, elektrik ve su gibi altyapı hizmetlerine erişim ile gıdaya ulaşma koşulları farklı sorular aracılığıyla derinlemesine incelenmiştir ve “Kaynaklara Erişim” başlığı altında nicel verilerle desteklenerek aktarılacaktır; bunun yanı sıra katılımcı anlatılarında özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde yaşanan ciddi eksiklikler ön plana çıkmıştır.

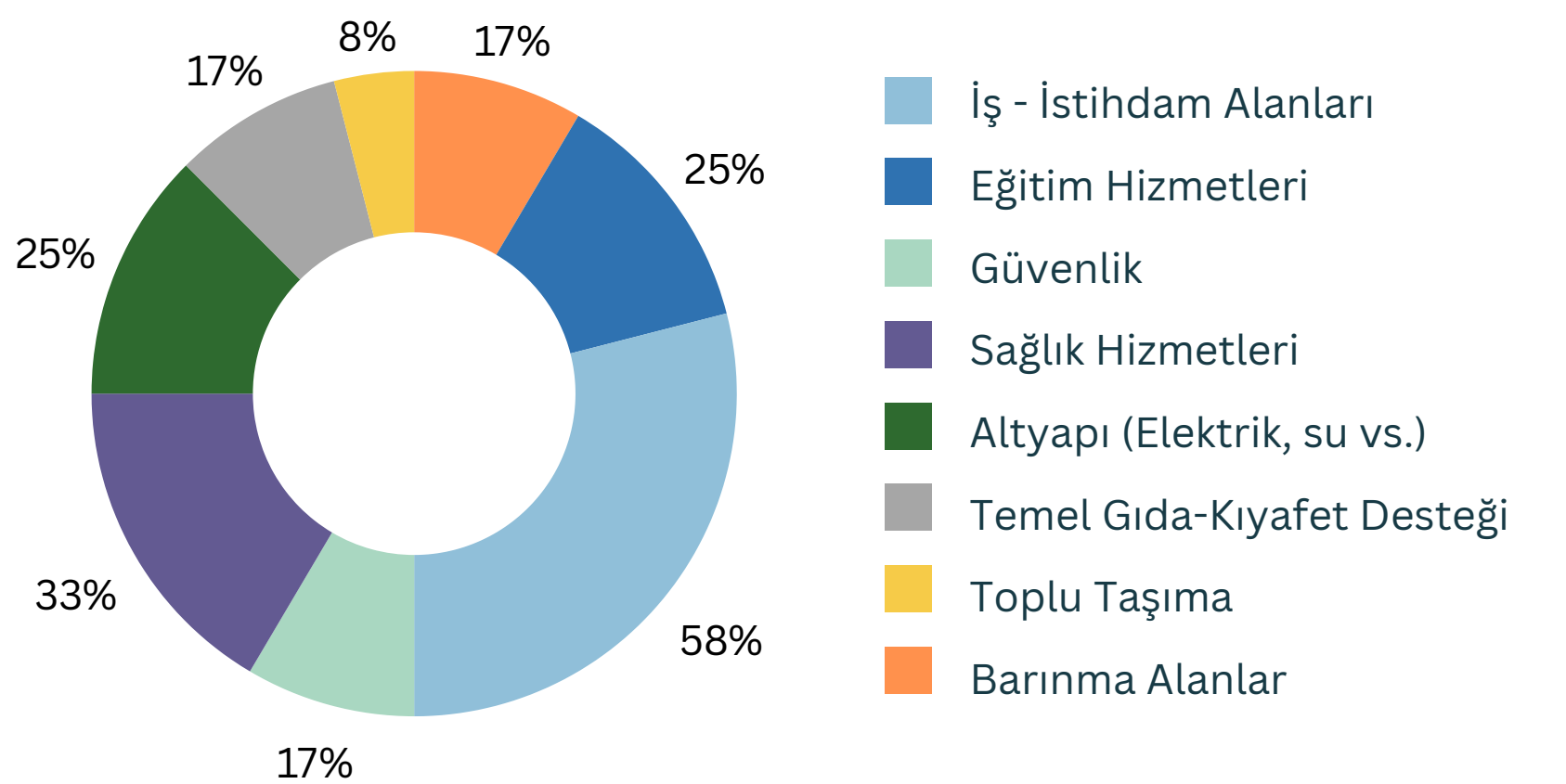
Katılımcılar, geri dönüş öncesinde yaşam koşullarının kademeli olarak iyileşeceğine dair beklenti taşıdıklarını; ancak geri dönüş sonrasında karşılaştıkları tablonun bu beklentileri karşılamadığını ifade etmişlerdir. Kırsal bölgelerde altyapının büyük ölçüde tahrip olmuş olması, eğitim ve sağlık kurumlarının fiziksel olarak yetersizliği ve temel hizmetlerin süreklilik arz etmemesi gündelik yaşamı zorlaştıran başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde aktarmıştır:

“Yaşam koşullarını daha iyi bekliyordum. Çoğu ev yıkık durumda. Köyümde 5 okul var ama hepsinin çok eksikliği var, yıkık ve hijyen açısından sıkıntılı, kapıları yok. Hastane yok en yakın 20 km uzaklıkta. Sağlık ocakları da yıkık. Günlük iş 10 dolar getirisi var, evler yıkık olduğu için çadırda yaşıyoruz.”
- Erkek, 35 yaş, Hama

Eğitim ve sağlık alanındaki eksikliklerin, özellikle çocuklu haneler açısından memnuniyetsizliği derinleştirdiği görülmektedir. Okulların fiziksel koşullarının yetersizliği, öğretmen eksikliği ve hijyen sorunları, çocukların eğitim hakkına erişimini sınırlarken; sağlık hizmetlerinin erişilebilir olmaması ve yüksek maliyetleri, temel sağlık ihtiyaçlarının dahi karşılanmasını güçleştirmektedir. Bir kadın katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Okullar kötü, tuvaletler temiz değil, hijyen eksikliği var, öğretmen eksikliği var, çocukları ek kurslara göndermek zorunda kalıyoruz (çocukları 8,5,2.sınıftalar). Sağlık ocakları sadece ayda bir aşı yaptırmak için varlar, doktorlar yok. Çocuk hastalanınca uzak bir hastaneye götürmek zorundayız. Hastanelerde doğum ücretli, neredeyse bir aylık ev kirası kadar (600.000 Suriye lirası mesela). Normal muayene bile 15-30.000 arası, özelde ise 50.000.”
- Kadın, 30 yaş, Dera

Katılımcıların anlatılarında öne çıkan zorluk alanları yandaki grafikte görselleştirilmiştir. Bu grafiğin 2.753 kişi ile yapılan anket sonuçları (06-Suriye'deki İhtiyaçlara Dair Bölümü) ile doğru orantı gösterdiği ancak bu çalışmada yapılan derinlemesine görüşmeler nedeniyle “toplu taşıma gibi ek ihtiyaç alanlarına da değinildiği görülmektedir.

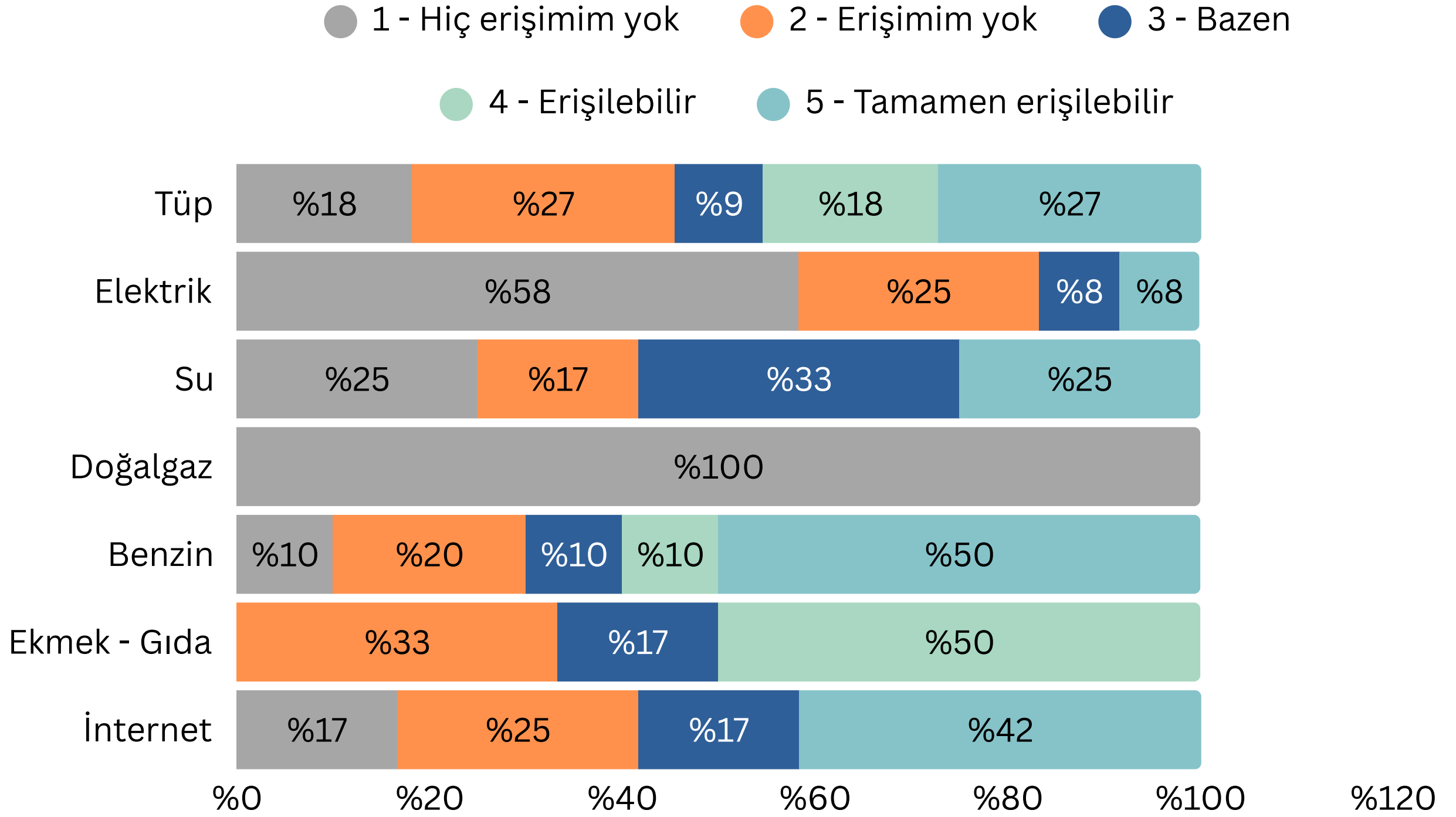

Grafik 24

II. İZLEME RAPORU

Kaynaklara Erişim

Katılımcıların geri dönüş sonrasında tüp, elektrik, su, doğalgaz, benzin, ekmek-gıda ve internet gibi temel kaynaklara erişim durumlarını değerlendirmeleri istenmiş ve 1 (hiç erişimim yok) ile 5 (tamamen erişilebilir) arasında puanlama yapmaları talep edilmiştir. Elde edilen bulgular, geri dönüş sonrası temel hizmetlere erişimin düzensiz, kırılgan ve hizmet türüne göre ciddi farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 25

Puanlama sonuçlarına göre doğalgaz hizmetine katılımcıların tamamının (12 kişi) hiç erişimi bulunmamaktadır. Elektrik erişimi de son derece sınırlıdır; katılımcıların büyük çoğunluğu elektriğe ya hiç erişemediğini ya da yalnızca çok düzensiz biçimde erişebildiğini belirtmiştir. Su hizmetinde ise erişim tamamen kesintili bir yapıya sahiptir; düzenli ve sürekli erişim neredeyse yoktur. Buna karşılık ekmek-gıda, benzin ve internet erişimi görece daha mümkün görünmekle birlikte bu hizmetlere erişimin de süreklilik arz etmediği ve ekonomik koşullara son derece bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bulgular, geri dönüş sonrası temel hizmetlere erişimin hizmet türüne göre keskin biçimde ayrıştığını göstermektedir. Elektrik, su ve doğalgaz gibi altyapı hizmetlerinde erişim büyük ölçüde yok ya da son derece sınırlıyken; ekmek-gıda, benzin ve internet erişimi erişilebilir ancak kırılgan bir yapı sergilemektedir.

Nitel anlatılar, bu nicel bulguları destekler niteliktedir. Bir katılımcı, temel ihtiyaçlara erişimin günlük yaşamda nasıl ek yükler yarattığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Suyu satın alıyoruz, elektrik yok; güneş paneliyle idare ediyoruz. Otobüs yok, yol yok, her yer yıkık. Ekmek almak için 5 kilometre uzaktaki başka bir bölgeye gitmek gerekiyor. İnternet için Türk numarasına paket yüklüyorum, onu kullanıyorum.” - Erkek, 35 yaş, Hama

“Su cuma günü sadece üç saat geliyor.” - Erkek, 46 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

Bir diğer katılımcı, elektrik ve suya erişimin tamamen düzensiz olduğunu ve temel ihtiyaçların dahi planlanamaz hâle geldiğini aktarmıştır:

“Elektrik 4–7 saatte bir, o da yarım saat ya da bir saat geliyor; bazen tamamen kesiliyor. Su 20 günde bir geliyor, sıra bekliyoruz. Damdaki su tanklarını dolduruyoruz. Ekmek aile başına limitli; fazla almak istersen ek ücret ödüyorsun. Fiyatlar dolara göre artıyor, dolar düşse bile fiyatlar düşmüyor.”

- Kadın, 30 yaş, Dera

Temel hizmetlere erişimdeki eksikliklerin, özellikle çocuklu ve özel gereksinimi olan bireylerin bulunduğu hanelerde yaşamı daha da zorlaştırdığı görülmektedir. Engelli bir çocuğun bakımını üstlenen bir katılımcı bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Elektrik yok, günde sadece iki saat var. Toplu taşıma engellilere uygun değil; oğlumu taşıyarak hastaneye götürüyorum. İlaç pahalı, fizyoterapi devlet hastanesinde yok, özele gidiyorum. Elektrik olmadığı için buzdolabı yok, gıdaları saklayamıyoruz; et, peynir gibi şeyleri günlük almak zorundayız.”

- Kadın, 33 yaş, Şam

Elektrik, su ve doğalgaz gibi hizmetlerde yaşanan yapısal eksikliklerin; gıda, internet ve yakıt erişimindeki kırılganlıkla birleşerek gündelik yaşamın sürdürülebilirliğini ciddi biçimde zorlaştırdığı ve geri dönüş kararına ilişkin memnuniyetsizliği derinleştirdiği anlaşılmaktadır.

Bölgelere göre yapılan karşılaştırmalı analiz, geri dönüş sonrası temel hizmetlere erişimin bölgesel olarak farklılaştığını ancak bu farklılıkların **hiçbir bölgede düzenli, güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam koşulu oluşturmadığını** ortaya koymaktadır.

Bölge	İnternet	Tüp	Benzin	Elektrik	Su	Ekmek-Gıda
Dera	3.0	3.0	5.0	1.0	1.0	5.0
Halep	4.3	3.8	4.2	2.2	3.2	4.2
Hama	3.0	3.0	3.7	2.3	3.0	3.0
Haseki	2.0	1.0	1.0	1.0	1.0	2.0
Şam	2.0	5.0	2.0	1.0	3.0	2.0

Grafik 26

Grafik 25, temel hizmetlere erişimin tüm örneklem genelindeki dağılımını kategorik düzeyde ortaya koyarken; Grafik 26, aynı erişim düzeylerinin 1–5 ölçeği üzerinden hesaplanan bölgesel ortalamalarını göstermektedir. Bulgular, özellikle elektrik ve su gibi kamusal altyapıya dayalı hizmetlerde erişimin yaygın biçimde yok, düzensiz ya da son derece sınırlı olduğunu; buna karşılık ekmek-gıda, benzin ve internet gibi piyasadan temin edilebilen kaynaklara erişimin görece daha mümkün olmakla birlikte kırılgan ve maliyet odaklı olduğunu göstermektedir. Bu durum, geri dönüş sonrası gündelik yaşamın kamu hizmetleri üzerinden değil, **bireysel başa çıkma stratejileri ve satın alma gücü** üzerinden sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Hizmetlere erişimdeki bu düzensizlik, katılımcıların sağlık, eğitim ve geçim gibi temel alanlarda sürekli belirsizlik yaşamalarına yol açmakta; geri dönüş deneyiminin memnuniyetsizlik, güvensizlik ve sürdürülemezlik algısı ile şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel farklılıklara rağmen genel tablo geri dönüşlerin yapısal altyapı eksiklikleri ve hizmet yoksunluğu nedeniyle kalıcı ve güvenli bir yaşam kurmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

II. İZLEME RAPORU

Genel ihtiyaçlara ilişkin soruya verilen yanıtlar, bölge, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin katılımcıların ortak bir deneyimde bulunduğu; Suriye genelinde çok boyutlu ve derin bir yoksunluğun hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, tekil ihtiyaç alanları sıralamaktan ziyade altyapıdan hizmetlere, geçimden gündelik yaşamın düzenine kadar uzanan kapsayıcı bir eksiklik hâlini vurgulamışlardır. Bu durum, ihtiyaçların geçici ya da sektörel değil; yapısal ve sistemsel olduğuna işaret etmektedir. Farklı demografik gruplardan iki katılımcının ifadeleri, bu ortak algıyı çarpıcı biçimde yansıtmaktadır:

“Aslında her şeye ihtiyaç var ama zamanla hallolacak.” - Erkek, 27 yaş, Hama

“Her şeye ihtiyaç var, alt yapı yok. Düzenin kurulması gerekiyor.” - Kadın, 65 yaş, Halep

İş - İstihdam Alanları

En çok ihtiyaç duyulan iş koluna ilişkin bulgular, katılımcıların istihdam sorununu belirli bir sektör eksikliğinden ziyade **yatırım yokluğu** üzerinden tanımladığını göstermektedir. Katılımcıların %59'u doğrudan yatırım ihtiyacını vurgulamış; inşaat, tekstil, üretim, sağlık, eğitim, gıda ve mavi yakalı sektörler ise yatırım yapılması hâlinde gelişebilecek alanlar olarak ifade edilmiştir. Anlatılarda, mesleklerin ve iş gücünün mevcut olduğu ancak sermaye, üretim altyapısı ve düzenli piyasa koşulları olmadığı için bu potansiyelin kullanılmadığı; düşük ücretler ve güvencesizliğin çalışmanın önünde caydırıcı bir faktör olarak yer aldığı görülmektedir. Bu durum, geri dönüş sonrası geçim sıkıntısının yalnızca iş bulunamamasından değil, sürdürülebilir ve adil gelir sağlayan ekonomik yapıların kurulamamasından kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

“Bütün meslekler var ama para yok, yatırım yapılmalı.”

- Erkek, 27 yaş, Hama

“Türkiye'deki gibi marketler ve avmler yapılmalı BIM A101 gibi marketler olmalı sabit fiyatlar olmalı.” - Erkek, 33 yaş, Hama

“Arkadaşım Türkiye'de tekstil atölyesinde çalışıyor, burada böyle bir atölye sistemi yok ama olmalı. yerli üretim olmalı, hep ithalat var. İnsanlar yatırım yapmayı bilmiyor.”

- Erkek, 22 yaş, Halep

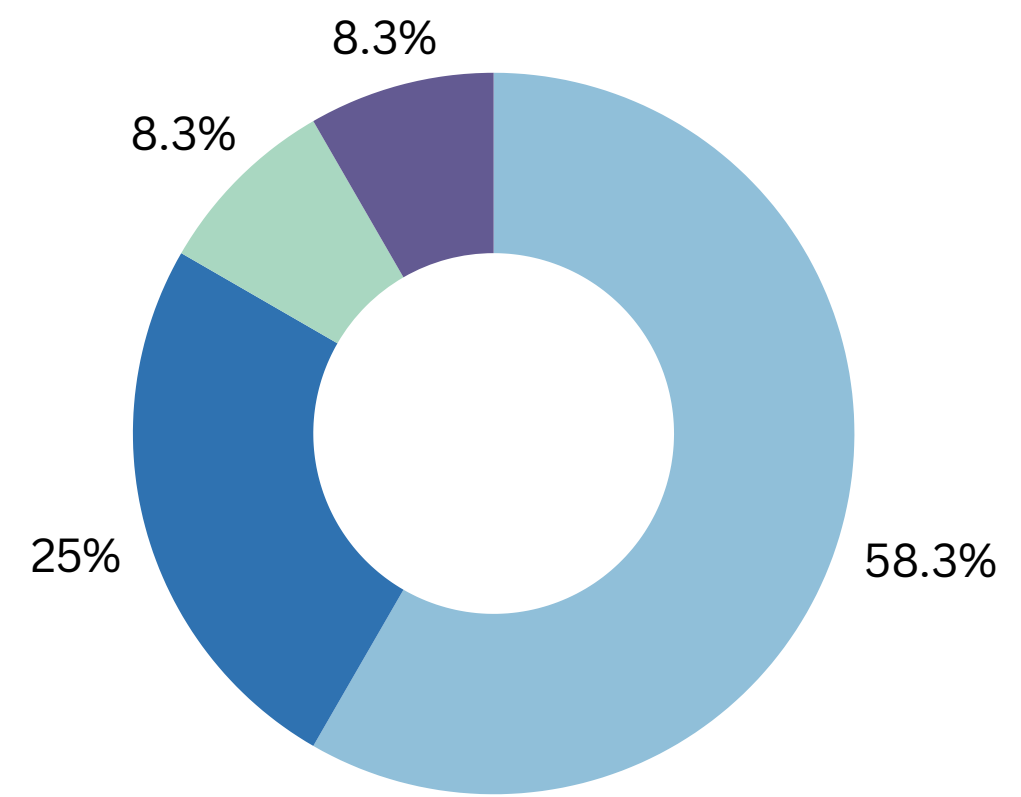
“Çoğu okumuş olanlar çalışıyor. Ama işçi alımı olmuyor, sadece meslek sahibi olanlar çalışabilir.” - Kadın, 52 yaş, Halep

“İyi ödemeli iş gerekli. Yatırım yapılması ve iş yerlerinin açılması gerekli.” - Erkek, 53 yaş, Halep

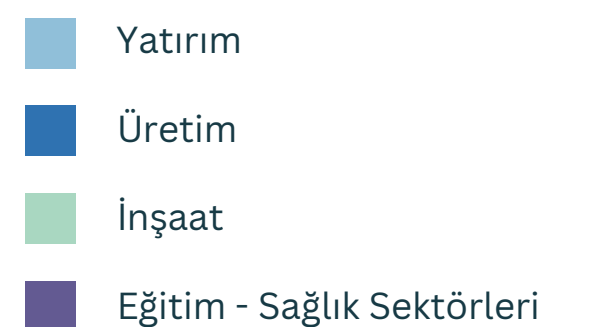
“İş yok, yatırım gerekli.” - Erkek, 28 yaş, Halep

“İş var ama yeterli ücret vermiyorlar Bundan dolayı halk çalışmayı tercih etmiyor ve düzen de yok.” - Erkek, 46 yaş, Halep

“Doktor var ama pahalı, sağlık yönünden devlet desteğinin olması ihtiyaç.” - Kadın, 33 yaş, Şam

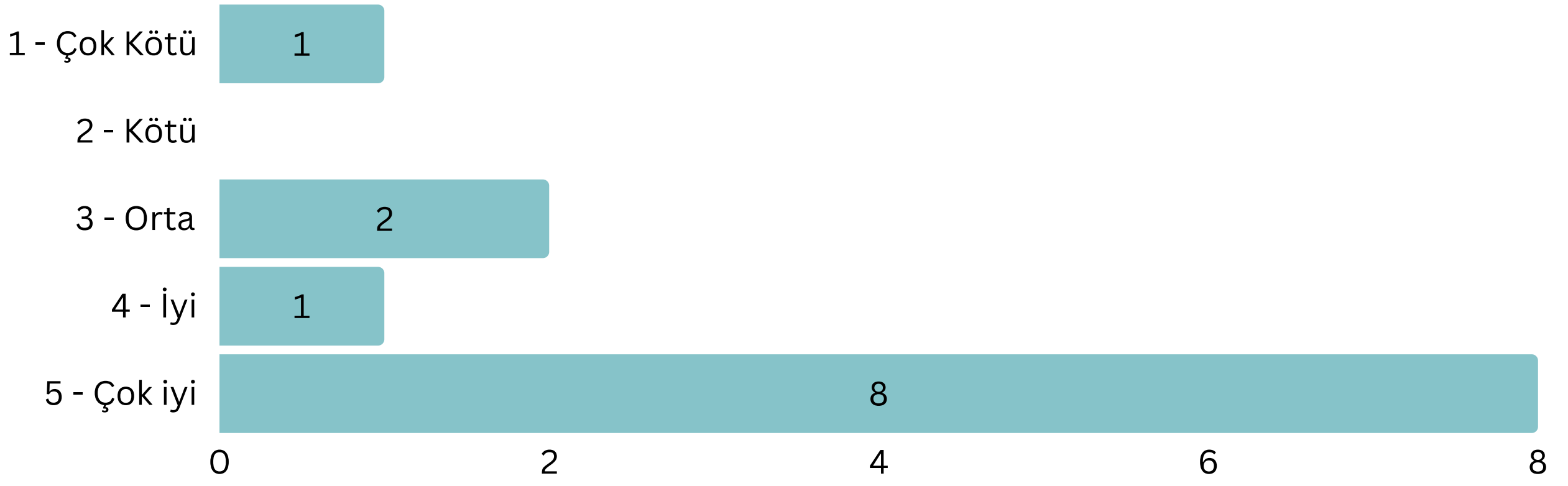
Grafik 27

II. İZLEME RAPORU

09 Geri Dönüş Sonrası Türkiye'ye Bakış Açısı ve Suriye'ye Yeniden Uyum Süreci

Türkiye'den Suriye'ye gönüllü geri dönüş yapmış katılımcıların Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeleri incelendiğinde genel algının **belirgin biçimde olumlu** olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'deki yaşamı “iyi” veya “çok iyi” olarak değerlendirmiştir.

Grafik 28

Katılımcılar özellikle güvenlik, hizmetlere erişim ve yaşam koşulları açısından Türkiye'yi geri dönüş sonrası deneyimlerle karşılaştırarak daha olumlu bir yerde konumlandırmıştır. Olumsuz değerlendirmeler ise ağırlıklı olarak son dönemde yaşanan ekonomik zorluklar, iş bulma güçlüğü ve kira artışları ile ilişkilendirilmiştir. Buna rağmen anlatılar, Türkiye'nin güvenli ve yaşanabilir bir alan olarak görüldüğünü; bazı katılımcıların yeniden Türkiye'ye dönme isteğini açık biçimde dile getirdiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda katılımcıların Türkiye'den beklentilerinin devam ettiği görülmektedir.

“Türkiye'ye çok teşekkür ederiz ama son zamanlara doğru iş konusunda zorlandık.”

-Erkek, 27 yaş, Hama

“Türkiye'de evimizden alıyorlardı, belediye. Türkiye'de (bir dernekten) maddi yardım da alıyordum engelli oğlu için.” - Kadın, 33 yaş, Şam

“Ev kirasından dolayı Suriye'ye döndük. Şimdi ise ne yolla olursa olsun Türkiye'ye dönmek isterim, kimliklerimiz temiz.” -Kadın, 25 yaş, Haseki

“Yaklaşık bir yıl önce zorunlu döndüm, iki kere Türkiye'ye geri gelmeye çalıştım ancak şiddetle karşılaşmıştım ve dönemedim.” - Erkek, 28 yaş, Halep

“Hama'ya büyük şehir otobüsleri geldi Türkiye'de olduğu gibi (bu otobüslerin Türkiye'den geldi). Hama'da siteler kurulacak Türkiye tarafından.” - Erkek, 33 yaş, Hama

Bir katılımcının Suriye'deki ihtiyaçlar sonrasında Suriye'ye uyum süreci hakkında paylaşım yaparken temel ihtiyaçlardan ziyade sosyal dinamiklerin düzenlenmesine olan ihtiyacı ve sosyal kutuplaşmanın uyumu zorlaştırdığını vurguladığı şu cümle dikkat çekicidir:

“Bizim "yeryüzünü inşa etmeye" ihtiyacımız yok "akılları inşa etmeye" ihtiyacımız var. Esad rejimi sonrasında kutuplaşma var.”

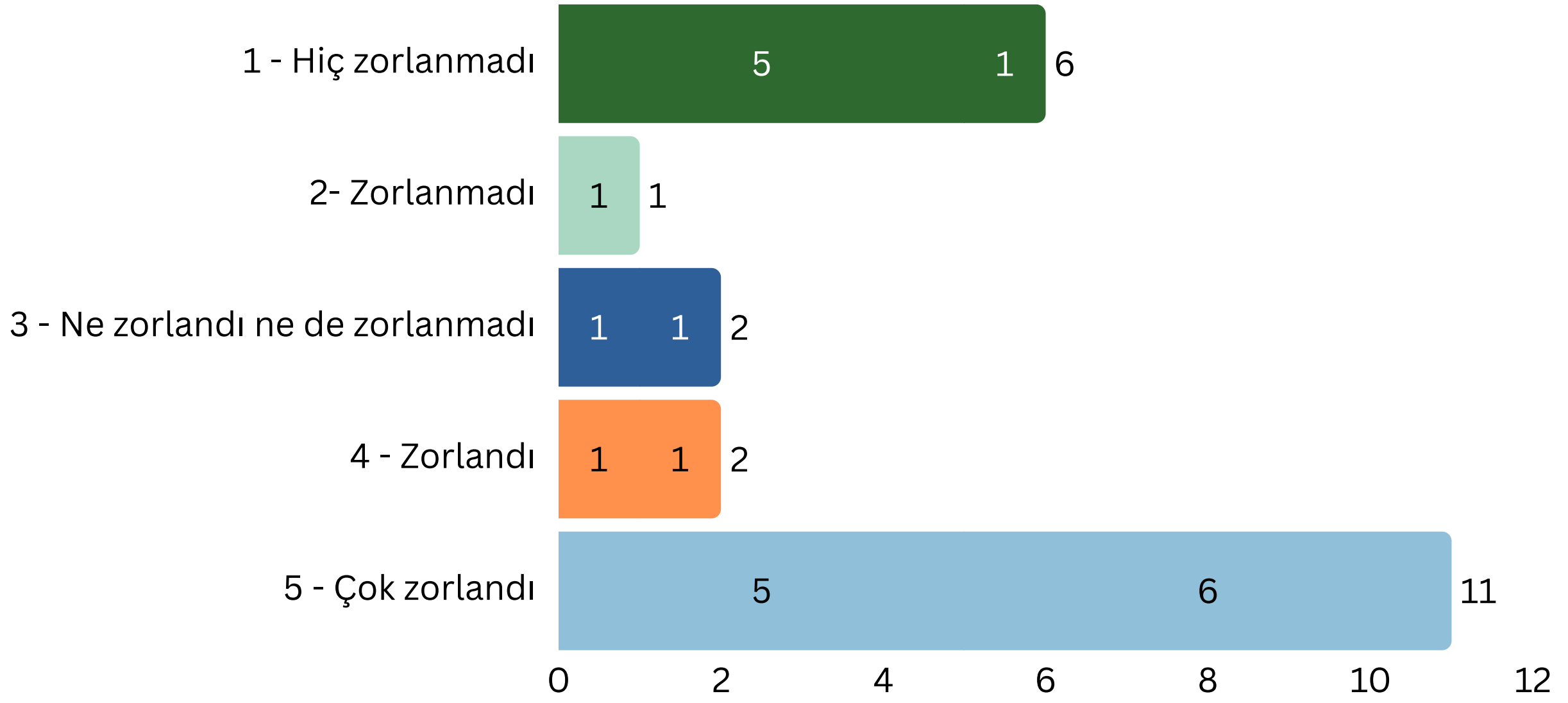
- Erkek, 22 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

Gönüllü geri dönüş sonrasında Suriye'ye yeniden uyum sürecini değerlendirmek amacıyla katılımcıların hem kendi uyum deneyimleri hem de birlikte yaşadıkları aile üyeleri ve çocuklarının uyum durumlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Aşağıdaki grafikte birinci sütun kişilerin kendilerine dair algıladıkları uyum güçlüğü, ikinci sütun ailelerine veya çocuklarına dair algıladıkları uyum güçlüğü göstermektedir. **Katılımcıların %41,7'si gönüllü geri dönüş sonrasında kendileri için uyum açısından zorluk yaşamadıklarını belirtirken; katılımcıların %70'i diğer aile üyeleri ve özellikle çocukların uyum sürecinde zorlandığını ifade etmiştir.** Bu bulgu, bireysel düzeyde algılanan uyumun görece daha yüksek olduğunu; buna karşın hane ve çocuklar söz konusu olduğunda uyum sürecinin çok daha kırılgan ve problemlili deneyimlendiğini göstermektedir.

Grafik 29

Özellikle Türkiye'de daha düzenli, güvenli ve erişilebilir bir yaşam deneyimi olan çocukların, Suriye'deki gündelik yaşam koşullarına uyum sağlamakta güçlük yaşadığı anlatılarda açık biçimde görülmektedir. Uyum güçlüklerinin yalnızca kaynaklara erişimdeki sınırlılıklara değil Suriye'deki tanınmayan akrabalara, sosyal çevreye ve sosyal hayatın dinamiklerine erişimi de kapsadığı aktarılmıştır. Katılımcılar, aynı zamanda aidiyetin yeniden uyum sürecindeki etkisini de vurgulamıştır.

"Park yok, Türkiye'de her şey ulaşılabilirdi, refah içinde yaşıyorduk. Suriye'de bunlar yok. Park, AVM gibi çocukların vakit geçirebileceği yerler yok. Eşim şu an alışmaya başladı ama başta zorlandı. O da 20'li yaşlarda, nispeten küçük bir yaşta Suriye'yi terk etmiş; ben daha büyük yaşta terk ettiğim için alıştım, Suriye'ye özlem duyuyordum." - Erkek, 27 yaş, Hama

*"Türkiye'deyken sakinlik vardı, evde de sakinlik vardı. Çocuklar sosyal değiller, ama sosyal bir yer olarak köye geldiler, burada zorlanıyorlar. Köy kalabalık, **Türkiye'de daha yalnız bir hayatları vardı.** Eğitim Türkçeyken birden Arapçaya döndüğü için zorlanıyorlar."* - Kadın, 30 yaş, Dera

"İlk dönemlerde zorlandılar. 2 ay aldı uyum sağlamamız, çocuklar dedelerine alıştılar." - Erkek, 33 yaş, Hama

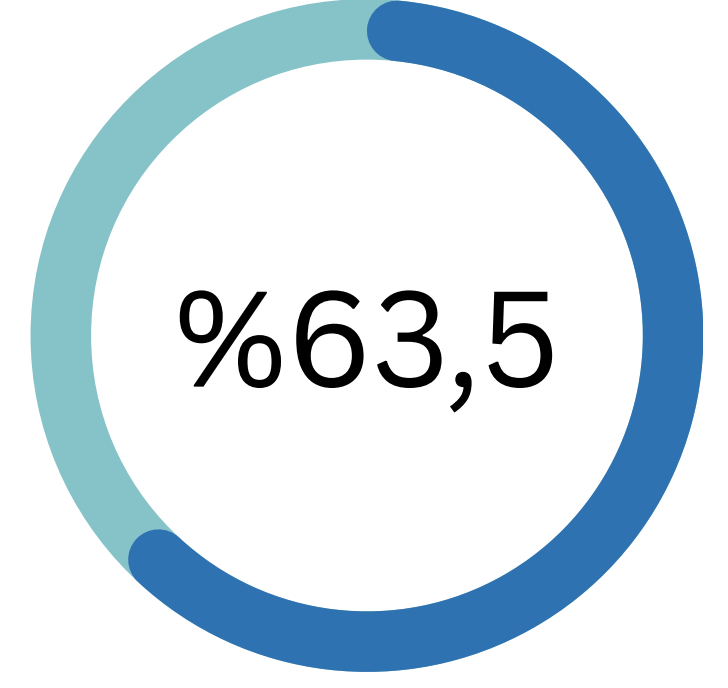
"Çocuklar hep evde, oğlumu bile ekmek almaya yolladığımda aklım onda kalıyor, acaba kavga oldu mu? Kızlarımı ise hiç dışarı çıkarmıyorum, onlar için uygun bir yaşam değil. Türkiye'deyken rahat çıkıyorlardı, birisi bir şey söylemiyordu, rahat rahat yürüyorlardı." - Erkek, 46 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

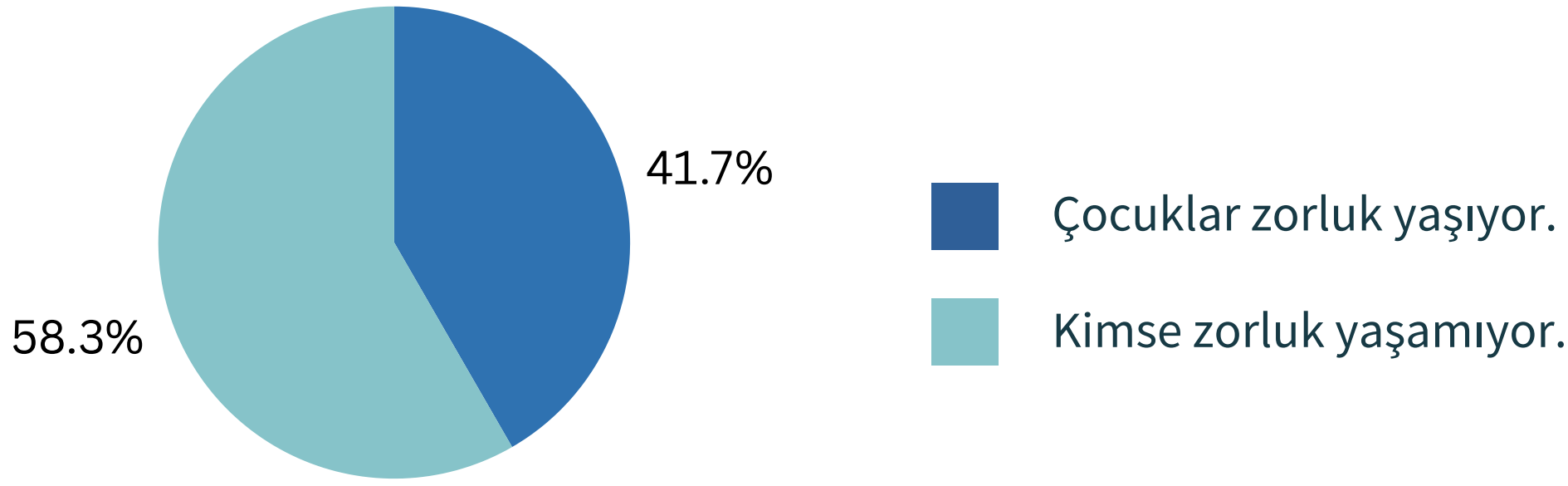
Gönüllü geri dönüş sonrasında Suriye’de yeniden uyum sürecinin genel zorluk düzeyini ortaya koymak amacıyla katılımcıların kendilerine ve birlikte yaşadıkları aile bireylerine/çocuklarına ilişkin uyum değerlendirmeleri birlikte ele alınarak oluşturulan “**Yeni Suriye’ye Uyum Zorluğu Endeksi**” %63,5 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, uyum sürecinin genel olarak orta-yüksek düzeyde zorluk içerdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak geri dönüş sonrası yaşamın büyük bir bölümünün henüz istikrarlı ve sürdürülebilir bir uyum düzeyine ulaşmadığını; uyum zorluğunun bireysel dayanıklılıktan ziyade hane ve çocuk odaklı riskler üzerinden derinleştiğine işaret etmektedir.

Grafik 30

Anlatılarda ve alandaki ikincil kaynaklarda sıklıkla vurgulanması nedeniyle “Arapça iletişim konusunda zorlanma” ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bulgular, özellikle çocukların dilsel uyum sürecinde belirgin güçlükler yaşadığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların %41’i, çocukların Arapça iletişim kurmakta zorlandığını belirtirken; %59’u hanelerinde bu yönde bir zorluk yaşanmadığını ifade etmiştir.

Grafik 31

Anlatılar, çocukların Türkiye’de uzun süre Türkçe eğitim almaları ve gündelik yaşamlarını Türkçe sürdürmeleri nedeniyle geri dönüş sonrasında Arapça’yı aktif ve akıcı biçimde kullanmakta zorlandıklarını göstermektedir. Bir katılımcı, çocuklarının yaşadığı durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Engelli olmayan oğlum Arapça iletişim kurmakta zorlanıyor, engelli olan ise zaten konuşamıyor. Engelli oğlum sağlık, fizyoterapi ve ulaşım gibi alanlarda hayatı sürdürmekte çok zorlanıyor.”
- Kadın, 33 yaş, Şam

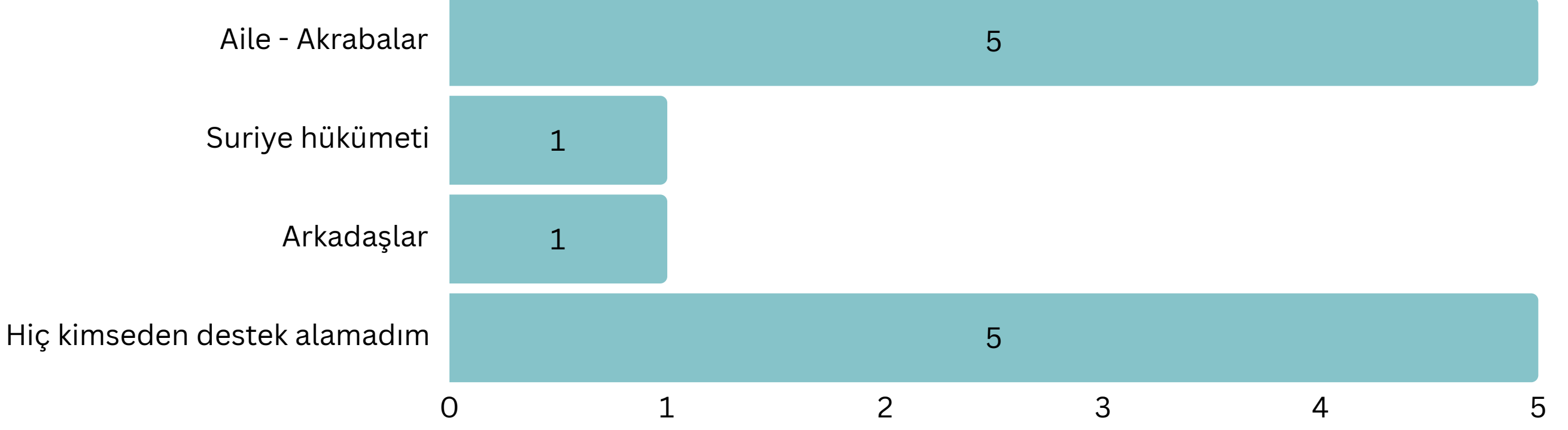
Bir başka anlatı ise dilsel geçişin çocuklar üzerindeki etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır:

“6 yaşındaki çocuğumun Türkçesi daha iyi. İlk başta bir kelime Türkçe, bir kelime Arapça konuşuyordu.”
- Erkek, 35 yaş, Hama

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER

Son olarak Suriye'ye geri dönüş sonrasında uyum sürecinde katılımcıların sahip oldukları sosyal destek mekanizmaları incelenmiştir. Elde edilen bulgular, destek ağlarının son derece sınırlı ve büyük ölçüde informel olduğunu göstermektedir.

Grafik 32

Katılımcılar tarafından aktarılan destekler, ağırlıklı olarak Suriye'de ya da yurtdışında (özellikle Türkiye'de) bulunan akraba ve arkadaşlar üzerinden sağlanmaktadır. Bu destekler; evin tamir edilmesi gibi ayni yardımlar ya da aylık düzenli veya düzensiz nakit transferleri şeklinde çeşitlenmektedir. İki katılımcı Türkiye'den, biri ise başka bir ülkeden olmak üzere toplam üç katılımcı yurtdışındaki yakın çevresinden destek aldığını belirtmiştir.

Buna karşılık hiçbir katılımcının sivil toplum kuruluşlarından destek aldığına dair bir anlatıya yer vermemesi dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, Suriye hükümetinden destek almanın mümkün olabildiğini ancak bunun resmî işlemler, belge temini ve çeşitli mali yükümlülükler gerektirdiğini; bu süreçleri tamamlayacak bilgiye, belgeye ve maddi imkâna çoğu zaman sahip olmadıklarını ifade etmiştir.

Bu durum, geri dönüş sonrası uyum sürecinde bireylerin ve hanelerin büyük ölçüde kendi sosyal çevrelerine bağımlı kaldığını, kurumsal ve sistematik destek mekanizmalarının ise ya erişilemez ya da işlevsiz algılandığını ortaya koymaktadır.

“Türkiye'deki Suriyeli arkadaşım Türk biriyle evli, o bize her ay yardım olarak gönderiyor.”
-Erkek, 28 yaş, Halep

“Destek almak için çocukları nüfusa kaydettirmemi söylediler ama para veremediğim için destek alamıyorum.” -Erkek, 33 yaş, Hama

“Vefat eden eşimin ailesi ev verdi, tamir edip otur dediler.” -Kadın, 52 yaş, Halep

II. İZLEME RAPORU

10 Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türkiye'den Suriye'ye gönüllü geri dönüş yapan bireylerin geri dönüş sonrasında karşılaştıkları yapısal, ekonomik ve sosyal zorlukların kapsamlı ve çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, Suriye genelinde bölgeler, yaş grupları ve cinsiyetler arasında farklılıklar bulunsa da derin yoksunluk, yatırım ve istihdam eksikliği, düşük gelir düzeyi ve kamusal hizmetlere sınırlı erişim gibi sorunların ortaklaştığını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'ye yönelik olumlu algılara sahip olup geri dönüş kararlarının daha çok ekonomik zorunluluklar ve barınma maliyetleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Uyum sürecinde bireylerin kendilerine kıyasla çocuklar ve diğer aile üyeleri için daha yüksek düzeyde zorluk algıladıkları; özellikle çocukların eğitim, sosyal yaşam ve Arapça iletişim alanlarında belirgin uyum sorunları yaşadığı tespit edilmiştir. Uyum Zorluğu Endeksi, geri dönüş sonrası yaşamın büyük bir bölümünün henüz istikrarlı ve sürdürülebilir bir uyum düzeyine ulaşmadığını; özellikle **çocuklar ve aileler açısından koruyucu, destekleyici ve yapısal müdahalelere** ihtiyaç duyulduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Sosyal destek mekanizmalarının ise büyük ölçüde aile ve akrabalık ağlarıyla sınırlı kaldığı, sivil toplum kuruluşlarının desteklerine dair herhangi bir anlatının bulunmamasının önemli bir boşluğa işaret ettiği değerlendirilmiştir.

1. Geri Dönüş Öncesi Bilgiye Erişimin Güçlendirilmesi

Geri dönüş kararı öncesinde bireylerin güncel, tarafsız ve bölge-temelli bilgiye erişimini sağlayacak çok dilli bilgilendirme mekanizmaları oluşturulmalıdır. Güvenlik durumu, temel hizmetlere erişim, yaşam maliyetleri ve eğitim-sağlık altyapısına dair gerçekçi bilgiler sistematik biçimde sunulmalıdır.

2. Karar Alma Süreçlerinde Hane İçi Kırılganlıkların Dikkate Alınması

Geri dönüş politikaları, hane içi hiyerarşiler ve bakım sorumluluklarını dikkate alacak şekilde tasarlanmalı; özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelli bireylerin karar süreçlerine anlamlı katılımı desteklenmelidir.

3. Çocuk Odaklı Uyum ve Dil Destek Programları

Türkiye'de uzun süre yaşamış çocuklar için Arapça dil desteği, telafi eğitimi ve psikososyal uyum programları geliştirilmelidir. Eğitim sistemine yeniden entegrasyonu kolaylaştıracak geçiş modelleri hayata geçirilmelidir. Uyum politikaları, bireysel uyumdan ziyade hane ve çocukların ihtiyaçlarını merkeze alacak şekilde tasarlanmalıdır. Güvenli sosyal alanlara erişim için imkanlar yaratılmalıdır.

4. Temel Hizmetlere Erişimin İyileştirilmesi

Elektrik, su, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel hizmetlerde bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yönelik, kısa ve orta vadeli destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Özellikle kırsal ve yarı-kentsel alanlarda temel altyapı önceliklendirilmelidir. Sosyal destek mekanizmalarına erişim, bürokratik engelleri azaltacak bilgilendirme ve yönlendirme faaliyetleriyle desteklenmelidir.

5. Geçim Kaynakları ve Yatırım Odaklı Müdahaleler

Katılımcıların açıkça ifade ettiği üzere yalnızca iş değil sürdürülebilir ve insana yakışır gelir sağlayan istihdam olanakları yaratılmalıdır. Küçük ölçekli yatırımlar, yerel üretim, mavi yakalı sektörler ve hizmet alanlarında destekleyici programlar geliştirilmelidir.

6. Suriye'de ve Türkiye'de Kurumsal ve Sivil Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

Katılımcıların Türkiye'deyken kurumumuzdan hizmet alan konumda olmaları, Türkiye'de Suriyelilere sunulan sosyal desteklerin geri dönüş motivasyonunu düşürdüğü yönündeki varsayımı geçersiz kılmakta; aksine sürecin bireysel ve yapısal dinamiklere bağlı çok boyutlu karakterini teyit etmektedir. Bu çerçevede sivil mekanizmalar, geri dönüşü engelleyen unsurlar değil, sürecin insan hakları ekseninde yürütülmesini sağlayan tamamlayıcı aktörler olarak konumlandırılmalıdır. Dolayısıyla geri dönüş öncesi ve sonrası dönemde STK'ların erişilebilirliğinin artırılması, kamu kaynaklarına ulaşamayan bireyler için etkin yönlendirme sistemlerinin oluşturulması ve psikososyal uyum ile geçim kaynaklarını önceleyen bütüncül politikaların hayata geçirilmesi elzemdir. Sivil toplum kuruluşlarının geri dönüş sonrası süreçte daha görünür ve erişilebilir hâle gelmesi sağlanmalıdır. Bilgi, belge ve maddi koşullar nedeniyle devlet desteklerine erişemeyen bireyler için aracılık ve yönlendirme mekanizmaları kurulmalıdır.

II. İZLEME RAPORU

SURİYE'YE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLER II. İZLEME RAPORU

KALMAK ZOR,
DÖNMEK MEÇHUL:
BİR GÖÇ İKİLEMİ

**Mülteciler ve Sığınmacılar
Yardımlaşma ve Dayanışma
Derneği**

Turgut Reis Mah. Fatih Bulvarı No:
306
Toplum Merkezi
Sultanbeyli/İstanbul

0 216 784 51 05

www.multeciler.org.tr

info@multeciler.org.tr

2026